

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ім. професора Г. І. Денисенка

ВГО УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ

«Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення»

МАТЕРІАЛИ III Міжнародної науково-практичної конференції
9-13 квітня 2024 року

КИЇВ - 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ім. професора Г. І. Денисенка
ВГО УКРАЇНЬСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ

«Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення»

МАТЕРІАЛИ III Міжнародної науково-практичної конференції
9-13 квітня 2024 року

УДК 021:005.21](06)

С 83

Редакційна колегія:

Світлана Барабаш, Оксана Бруй, Марина Друченко, Євгенія Кулик,
Ярослава Сошинська

Автори статей:

Л. Јучневіч, О. Анісімова, К. Верютіна, Т. Гранчак, О. Григоревська, Р. Гула,
Т. Колесникова, Г. Колоскова, О. Лобойко, В. Мамон, І. Передерій, Н. Петренко, Т. Яворська

Відповідальна за випуск:

Світлана Барабаш

Комп'ютерна верстка:

Ірина Ігнатович

Стратегії розвитку бібліотек : від ідеї до втілення : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 09-13 квіт. 2024 р., м. Київ / М-во освіти і науки України. Нац. техн. ун-т України «КПІ імені Ігоря Сікорського». Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка ; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; редкол. : С. Барабаш, О. Бруй, М. Друченко, Є. Кулик, Я. Сошинська ; відп. за вип. С. Барабаш. – Електрон. вид. – Київ : УБА, 2024. – 52 с.

ISBN 978-617-8284-01-5

Матеріали збірника вміщують доповіді учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення» та присвячені висвітленню теоретично-методологічних аспектів і практичного досвіду бібліотек зі стратегічного управління.

Розраховані на керівників та провідних фахівців бібліотек, інформаційних, освітніх та соціокультурних установ.

УДК 021:005.21](06)



Ліцензія *Creative Commons* «Attribution-ShareAlike» («Атрибуція – За тих самих умов») 4.0 Всесвітня

ISBN 978-617-8284-01-5

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Світлана Барабаш, канд. наук із соц. комунікацій, учений секретар Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Оксана Бруй, канд. наук із соц. комунікацій, президент ВГО Українська бібліотечна асоціація, заступник генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Марина Друченко, заступник директора Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» з наукової роботи

Світлана Зуєва, заступник директора Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» з бібліотечної роботи

Олена Кобець, помічник директора Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» з перспективного розвитку

Євгенія Кулик, канд. наук із соц. комунікацій, т.в.о. директора Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Олег Сербін, доктор наук із соц. комунікацій, в.о. генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Ярослава Сошинська, канд. іст. наук, доцент, виконавчий директор ВГО Українська бібліотечна асоціація

Анна Володько (Annę Wołodko), Польща

Єнджей Лесневський (Jędrzej Leśniewski), PhD, директор бібліотеки Вроцлавської Політехніки, Польща

Зміст

<i>Laura Juchnevič. Ukraine-Lithuania: Librarians Who Never Get Tired</i>	5
<i>Анісімова О., Яворська Т. Маркетингові інструменти для розроблення стратегії розвитку бібліотеки</i>	11
<i>Гранчак Т. Національний наратив у просторі бібліотек під час російської війни проти України</i>	17
<i>Григоревська О. Цінності стратегічного розвитку</i>	22
<i>Колесникова Т. Формування та досягнення «Візії майбутнього освіти і науки України»: роль університетських бібліотек</i>	25
<i>Колоскова Г. Цифрові комунікації як фактор розвитку сучасної бібліотечної установи</i>	31
<i>Мамон В., Лобойко О. Вікіпедія як платформа для реалізації актуальних завдань зі стратегічного розвитку академічних бібліотек України в інформаційну добу</i>	36
<i>Передерій І., Гула Р. Потенціал бібліотек в інформаційних війнах сучасності (за досвідом російсько-українського протистояння)</i>	41
<i>Петренко Н., Вірютіна К. Стратегія розвитку ХДНБ ім. В. Г. Короленка: деструктивні фактори впливу, адаптація до війни та шляхи повоєнного відновлення</i>	46
<i>Відомості про авторів</i>	51

UDC 021.64-027.543(475.5:477)(062)

DOI: [10.20535/2024.305973](https://doi.org/10.20535/2024.305973)

Laura Juchnevič

PhD, Chairman of Lithuanian
Librarians' Association,
Director of Klaipėda County Ieva
Simonaitytė Public Library,
Lithuania

Ukraine-Lithuania: Librarians Who Never Get Tired

Dear colleagues,

It is an honor for me to be here with you at this conference. I have pondered for quite some time about what I should convey with this presentation. This marks the third year that Lithuanian librarians have been striving to support our colleagues in Ukraine in every conceivable way. Yet, it seems that everything we do amounts to merely a drop in the ocean, and there is still much more to be done. When we compare our efforts to the resilience and dedication displayed by our Ukrainian counterparts in the face of adversity, our support can often feel as fragile as wooden bricks supporting a towering structure. However, I want to emphasize that we stand with you and will continue to do so for as long as our support is needed.

Currently, our cooperation spans various areas, including providing information services for the Ukrainian community in Lithuania, collaborating on joint projects, offering support, and exchanging information and knowledge through the Ukraine-Lithuania forum and conferences.

Support for Ukrainian Cultural and Creative Sectors:

- The Lithuanian Council for Culture and Lithuanian Film Centre, in the years 2022-2023, granted scholarships to Ukrainian artists seeking refuge in Lithuania due to the war.
- The Lithuanian Council for Culture has allocated project funding to Lithuanian art and culture organizations undertaking initiatives in support of Ukraine, involving Ukrainian artists and cultural professionals.
- In December 2022, the Lithuanian Film Centre contributed to the European Solidarity Fund in Support of Ukrainian Films, administered by CNC (<https://esfuf.eu>).
- Collaborating with the Lithuanian Librarians' Association, the Association of Lithuanian County Public Libraries, and the 1K Foundation, the Ministry of Culture launched a donation campaign during the Vilnius Book Fair in February 2023 for the reconstruction of the M.M. Kotsiubinsky City Central Library in Chernihiv and the procurement of equipment such as electric heaters and generators for heating the library premises.

- Lithuanian cultural attachés abroad initiated various projects showcasing Ukrainian artists and culture, including film screenings, exhibitions, concerts, workshops, discussions, and articles by Lithuanian intellectuals expressing solidarity with Ukraine.
- The Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Culture issued a joint letter to Lithuanian art and cultural organizations, recommending the suspension of cooperation with Russian and Belarusian artists and cultural figures, except for those who have publicly condemned the military aggression of the Kremlin regime against Ukraine.

Support by Cultural Institutions and Organizations:

- Approximately 125 art and cultural institutions provided employment opportunities for Ukrainian art and cultural workers displaced by the war.
- Ukrainian war refugees are offered free admission to certain Lithuanian art and cultural institutions. Public libraries also offer free Lithuanian language training and designated spaces for Ukrainian children to engage in various creative activities.
- During the "Kaunas - European Capital of Culture 2022" program, the focus shifted to Ukraine, hosting the fifth Ukrainian Contemporary Art Triennial "Ukraine! Unmuted" and establishing a co-working space for Ukrainian creative professionals and artists, "CulturEUkraine," in Kaunas Central Post Office building.
- Numerous cultural institutions organized events featuring Ukrainian culture by inviting Ukrainian collectives and artists. For instance, the Lithuanian Opera and Ballet Theatre hosted the Kharkiv National Opera and Ballet Theatre group for a month, presenting performances and projects across multiple cities.
- Organizations initiated activities for Ukrainian children and youth, including establishing day-care centers, conducting educational activities such as robotics and programming classes, organizing summer camps, and acquiring books in Ukrainian language, audio formats, and Braille for public libraries.

Humanitarian Aid

Lithuanian culture and art organizations provided humanitarian aid to Ukrainian art and cultural institutions, such as providing electricity and heating systems through campaigns like "Warm up Ukraine" by the organization "Strong Together" and the Lithuanian National Museum of Art.

The Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, along with other public libraries and volunteers, produced candles for Ukrainian soldiers. Lithuanian museums provided tools for protecting treasures in Ukrainian museums, and employees of cultural institutions collected funds and necessary items for Ukraine.

In December 2023, some libraries joined the "Christmas in a Shoebox" campaign organized by the charity foundation "Safehaven LT". As a result of the campaign, shoeboxes with gifts for children were sent to Ukraine.

Initiatives to Strengthen Professional Competences (Library Sector)

In June 2023, the Association of Lithuanian County Public Libraries and the Martynas Mažvydas Lithuanian National Library, implementing a project partially funded by the Lithuanian Council for Culture, organized the first Ukrainian-Lithuanian librarians' forum "The role of libraries in strengthening democratic society". Media and informational literacy was the main topic of the forum. Other topics – the role of academic and librarian institutions in the development of a democratic society, bibliotherapy, and art therapy were also discussed. The forum took 3 days, main libraries in Vilnius, Kaunas, and Klaipėda were visited.

The next forum will take place in June 2024 in Vilnius, Panevėžys and Kaunas, with possible topics, relevant to Ukrainian librarians (institutional preparedness for extreme situations, cooperation network, and networking practices; integration, promotion of active citizenship, ensuring access to services, and use of libraries in building emotional and mental wellbeing and resilience; and media and informational literacy education, cultural heritage preservation, and actualization in libraries) and with sharing of good practices, presentation of product and services as well as librarian tools.

Rebuilding of Ukraine

U-RE-HERIT project for Ukraine

The project "Architects for heritage in Ukraine: recreating identity and memory," coordinated by the Lithuanian Association of Architects, received co-funding from the EU Creative Europe Programme in 2023. It aims to evaluate, preserve, and restore urban and architectural heritage in Ukraine during and after the war, emphasizing sustainable cultural, social, environmental, and economic recovery. Interdisciplinary teams will share knowledge and experience to reconstruct heritage, empower local communities, and build a new, democratic, and sustainable Ukraine. The aims are to recover the cultural sector of architecture as a blossoming field of action engaging in combining tangible and intangible heritage with new architecture and urban design. The project will build capacity: 1) to recover the war-damaged immovable heritage of Ukraine, as part of a general reconstruction effort; 2) to reconstruct social and identity structures starting from the cultural heritage recovery; 3) to activate and involve local communities in all phases of the recovery; and 4) to activate and generate local economic networks and processes. 9 countries participating in the project, including Ukraine: Architects Association of Lithuania; Architects Sweden; Bundeskammer der Ziviltechniker: innen – BKZT (Federal Chamber of Architects and Chartered Engineers) Austria; Royal Danish Academy, the Institute of Technology and Architecture (IBT), Architects Chamber of Romania; The National Council of Architects, Planners, Landscapers and Conservationists, or CNAPPC Italy; The "Bundesarchitektenkammer e.V." (BAK – Federal Chamber of German Architects); Estonian Association of Architects; The National Union of Architects of Ukraine; ro3kvit; Kharkiv School of Architecture. Associated partner: The Architects' Council of Europe.

Lithuanian Fund for Development Cooperation and Humanitarian Aid

Lithuania's Fund for Development Cooperation and Humanitarian Aid finances and administers projects for Ukraine's rebuilding. Pilot projects since August 2022 have focused on school and kindergarten renovation, mobile house construction, and electricity system modernization to enhance skills and competencies for Ukraine's reconstruction.

Culture's place in the rebuilding of Ukraine

The Ministry of Culture advocates for integrating culture and creative sectors into Ukraine's recovery, emphasizing their role in economic growth, post-war healing, community rebuilding, and social cohesion. International organizations like the OECD could provide valuable assistance in developing mechanisms and standards for cultural restoration alongside infrastructure projects. It is needed to find mechanisms for how Ukrainian cities and villages, as well as Ukrainian cultural objects and sites, will be rebuilt. For instance, nearby cultural objects and sites could be developed and rebuilt alongside infrastructure and necessities projects. Cultural restoration should become a twin goal when rebuilding factories, bridges, or dams.

International organizations, for ex. OECD, could substantially help in developing the best mechanisms and standards for this. In developing standards for the rebuilding of Ukraine synergies should be sought and efforts combined between OECD's standards, Davos Baukultur Quality System and New European Bauhaus (and European Green Deal) initiatives, as well as other international organizations and NGOs initiatives.

Moreover, it is necessary, and we aim for, to mainstream support for Ukrainian culture into the EU policy and financial instruments and funds (support for Ukrainian culture should go far beyond the Creative Europe Programme, which finances only soft projects).

Davos Baukultur Alliance

Established in January 2023, the Davos Baukultur Alliance, including the Lithuanian Ministry of Culture, promotes high-quality Baukultur in Europe and supports Ukraine's rebuilding efforts. Lithuanian Ministry of Culture was elected as the member of the Davos Baukultur Alliance Steering Committee. Lithuania aims that the rebuilding of Ukraine would be part of the agenda of the Davos Baukultur Alliance.

Providing information services for the Ukrainian community in Lithuania (Klaipėda case)

The beginning of the war in Ukraine could not but affect the activities of the library. According to the Department of Statistics, about 6500 Ukrainians of all ages and professions from different regions of Ukraine live in Klaipėda. And all of them received support from the Department of Migration, the Red Cross, the Klaipėda branch of the international Catholic social and spiritual support organization "Caritas" and the Klaipėda libraries, which is now an information, cultural, educational and social centers for Ukrainians.

During the war period Lithuanian libraries received a lot of publications in Ukrainian, which were especially needed by the children's category of readers. To solve the issue

in 2022, the library staff appealed to their colleagues from the Public Library named after Lesya Ukrainka in Kyiv (director O. Romaniuk) with a request to form a batch of fiction and popular science literature and thanks to the volunteers the library received more than 100 copies of books. Participants of the Lithuanian-Ukrainian Forum also donated books in Ukrainian to the library.

In 2022-2024 the Klaipėda County Public Library hosted presentations of books by young Ukrainian writer S. Vertola (Kiev) "This is the Kitchen", "Traveling Wind", "Yuna. War", "Lel", which were added to the library's collections. In order to popularize the Lithuanian national heritage, the National Volunteer Coordination Center "Strong Together" and the publishing house "Balto print" published books for children by famous Lithuanian writers Evelina Daciute "Happiness is a Little Fox", Marius Marčinkavičius "Lake of Riddles", Benas Berantas and Vilija Kveskaite "Babaika", "Goristechko", translated into Ukrainian. The library actively popularizes Ukrainian literature. Thus, in December 2022-January 2023, during school vacations, so-called "winter readings" of I. Andrusiak's book "The Third Snow" were organized in an interactive format for three groups of children from Ukraine.

Speaking to city residents about the war in Ukraine

The library's activities to raise awareness of the city's public about the war in Ukraine are worth mentioning separately. Among them are screenings and discussions of documentary films "Mariupol. Unquenchable Hope" (directed by Max Litvinov), "Strong as the Earth" (directed by Lyudmila Melnik), "Mariupol 2" (directed by Mantas Kvedaravicius). The library also hosted a meeting with N. Sukhorukova, a journalist from Mariupol, and O. Zhurakhovska, a famous Ukrainian actress, during which they read fragments of the journalist's diary written before leaving occupied Mariupol.

In the summer of 2023, the library organized an interactive exhibition of children's portraits of famous people of Ukraine "Unbroken", and teachers of Lyubotin Art Lyceum "Dyvosvit" (Kharkiv region) held master classes for children and adults on the technique of Petrikovsky painting and pytnants. These were emotional meetings with children's perception of the world.

Taking care of spiritual things

Being away from their homeland, Ukrainians feel the need to be involved in their culture. That is why Klaipėda County Public Library organized winter and spring musical concerts "Colors of Spring" and "Ukrainian Christmas Sketches", during which the participants read poems in Ukrainian, and sang Ukrainian songs. The library also organized master classes with the Ukrainian artist, writer and master of "vytynanka" technique Natalia Didenko from Kiev. The events were filled with the atmosphere of the homeland: Ukrainian speech, quizzes, and songs dear to every Ukrainian's heart. It should be noted that not only Ukrainians but also residents and guests of Klaipėda took part in all these events.

One of the reading rooms where the Ukrainian community actively gathers for various events is the American Corner, which has been opened in the library since May 2022 with the support of the U.S. Embassy in Lithuania. Ukrainians participate in meetings of

the English conversation and book clubs, English study and improvement circles for young people and beginners, presentations of educational programs, celebrations of traditional American holidays, etc. A team of Lithuanian and Ukrainian volunteers assists in preparing and conducting the events. Media and information literacy events are also very popular. The events were held in the American Corner, Klaipeda International Ukrainian School, Klaipeda Gymnasium "Žaliakalnio" and Klaipeda Port City Progymnasium. This topic is very relevant nowadays, so the library staff in an interactive form told the participants how to recognize a fake, what is manipulation and how to resist it, what is information culture and hygiene, etc.

Learning and practicing the Lithuanian language is a very important element of adaptation and integration of Ukrainians in Lithuania and Klaipeda. Thanks to the cooperation with the Red Cross, starting from autumn 2023, its volunteers organize talks in Lithuanian language.

In conclusion, over the past two years, the library has accumulated significant experience in providing informational and socio-cultural support to Ukraine and the Ukrainian community in Klaipėda. Let us continue our efforts without tiring.

I wish for all of us never get tired.

УДК 021:005.21]:339.138](043.2)

DOI: [10.20535/2024.305977](https://doi.org/10.20535/2024.305977)

Анісімова Ольга Миколаївна

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

Olga Anisimova

Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine

Яворська Тетяна Михайлівна

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

Tetiana Yavorska

Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine

Маркетингові інструменти для розроблення стратегії розвитку бібліотеки

Marketing Tools for Developing a Library Development Strategy

Анотація. У дослідженні акцентується увага на доцільності використання маркетингових інструментів для аналізу та оцінки ефективності управління інформаційними ресурсами бібліотеки, а також для аналізу основних показників діяльності бібліотек та вироблення певної стратегії їхнього розвитку. Зокрема, запропонована матриця BCG є корисним інструментом для стратегічного управління в діяльності бібліотеки, оскільки допомагає визначити конкурентні переваги та розробити стратегію розвитку установи.

Ключові слова: бібліотека, стратегічне управління, показники діяльності, маркетингові інструменти, матриця BCG.

Abstract. The study focuses on the feasibility of using marketing tools to analyze and evaluate the effectiveness of library information resources management, as well as to analyze the main indicators of library performance and develop a specific strategy for their development. In particular, the proposed BCG matrix is a useful tool for strategic management in library activities, as it helps to identify competitive advantages and develop a development strategy for the institution.

Keywords: library, strategic management, performance indicators, marketing tools, BCG matrix.

Сучасні бібліотеки беруть участь у формуванні інформаційного простору, надають вільний доступ до світових інформаційних ресурсів соціальної пам'яті людства, відповідно до інформаційних потреб користувачів, та є виробником власних інформаційних продуктів. У своїй діяльності бібліотеки використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології, системи обробки інформації, що дає змогу задовольняти зростаючі інформаційні потреби користувачів бібліотек [1].

Управління бібліотечними закладами як комплексний напрям набуває особливої актуальності в сучасній соціально-політичній та економічній ситуації. Серед факторів, що зумовлюють необхідність якісно нових підходів до проблем удосконалення управління вітчизняними бібліотеками, є: зміни в законодавстві, нестабільний розвиток всього суспільства, проблеми у фінансуванні, недостатній розвиток ресурсної бази, нові запити споживачів інформації, невідповідність кваліфікації персоналу запитам нової ситуації.

У практику роботи бібліотек входять нові напрями управлінської діяльності, що відповідають сучасним завданням та оновленим функціям їхньої діяльності. Одним з них є стратегічне управління бібліотекою.

Керівником стратегічного управління в бібліотеці є директор бібліотеки. Виконавцями цього процесу є учасники стратегічної робочої групи [2]. Вхідними продуктами є «початкове бачення бажаного майбутнього бібліотеки» – вектор розвитку бібліотеки, який задається директором бібліотеки, й «інформація про внутрішнє та зовнішнє середовище бібліотеки», яка існує як у несистематизованому, так і у систематизованому вигляді [2]. Прикладом систематизованої інформації про внутрішнє середовище бібліотеки є річні звіти про її роботу. Прикладом систематизованої інформації про зовнішнє середовище бібліотеки є аналітичні та статистичні дані про економічні, демографічні та інші показники розвитку країни тощо. Стратегічне аналізування – це бачення бажаного майбутнього, яке може бути сформульовано як візія та місія бібліотеки.

Розробка стратегії передбачає визначення основного продукту, послуги, що створює бібліотека для задоволення інформаційних потреб конкретної групи споживачів, урахування стану та умови постачання зовнішніх ресурсів, необхідних для створення продукту, послуги. Для цього використовується такий спеціальний інструмент як оцінка ресурсів бібліотеки.

Враховуючи особливості бібліотечної діяльності, важливо розробляти стратегії управління інформаційними ресурсами, які враховують потреби користувачів, якість надання послуг та оптимальне використання ресурсів. Це допоможе бібліотекам ефективно впроваджувати технології, організувати доступ до цифрових ресурсів та забезпечувати якісне обслуговування користувачів.

Для аналізу та оцінки ефективності управління інформаційними ресурсами бібліотеки може бути використана матриця BCG (баланс потреб, якості та витрат), що допомагає збалансувати потреби користувачів, якість надання послуг та витрати, що пов'язані з управлінням інформаційними ресурсами.

Матриця BCG (також відома як Матриця Бостонської консалтингової групи або Матриця зростання-частки ринку) – це інструмент стратегічного аналізу, розроблений Бостонською консалтинговою групою (Boston Consulting Group), що допомагає у прийнятті рішень про розподіл ресурсів та формулювання стратегії.

Матриця BCG визначає чотири основні стадії, в яких можуть знаходитися товари (квадранти матриці): «знаки питання», «зірки», «дійні корови», «собаки». Розподіл товарів на групи допомагає визначити адекватну стратегію підприємства заради

досягнення конкурентних переваг і отримання прибутку. Маркетолог отримує уявлення про те, на що має бути спрямована стратегія підприємства, аби досягти високої рентабельності та збалансованого портфеля товарів [3].

Застосування даного методу дозволяє врахувати: ситуацію та потенційну сегментацію ринку; різні аспекти ефективності тієї чи іншої комбінації товарів і послуг.

У контексті бібліотечної діяльності застосування такого маркетингового інструменту, як матриця BCG, може допомогти врахувати різні аспекти стратегічного управління та оптимізації ресурсів бібліотеки.

Аналізуючи бібліотечні послуги, можна ідентифікувати різні сегменти аудиторії, з якими працює бібліотека, як-то студенти, вчені, школярі, підприємці тощо. Застосування матриці BCG може допомогти визначити, які з цих аудиторій можуть бути визначені як «зірки» (високий інтерес і потенційне зростання кількості користувачів) та які можуть вважатися «знаками питання» (низький інтерес, низький потенціал зростання). На цій основі можна розробляти індивідуальні стратегії обслуговування та розвитку для кожного сегменту [4].

Матриця BCG в розрізі діяльності бібліотек включає в себе чотири категорії:

1. **Зірки:** бібліотеки з великою кількістю актуальних і різноманітних видань та ресурсів; бібліотеки, які надають інноваційні послуги, такі як електронні послуги, онлайн-курси тощо; бібліотеки, які активно співпрацюють з іншими організаціями та проводять культурні заходи.
2. **Знаки питання:** бібліотеки, які тільки починають розвивати електронні ресурси та онлайн-послуги; бібліотеки, які мають потенціал для розширення своїх послуг, але потребують додаткових інвестицій та підтримки.
3. **Дійні корови:** бібліотеки, які мають стабільний потік користувачів та високу відвідуваність; бібліотеки, які мають велику кількість видань та ресурсів, що є популярними серед користувачів.
4. **Собаки:** бібліотеки, які мають обмежену кількість ресурсів та послуг; бібліотеки, які мають низьку відвідуваність та невелику активність користувачів.

Враховуючи це, бібліотеки можуть розподілитися за категоріями матриці BCG та, відповідно, розробити стратегії для кожної категорії.

На основі аналізу основних показників діяльності публічних, національних, державних, наукових бібліотек сфери впливу МКІП України та бібліотек України різних типів і форм власності у період 2020 та 2021 року [5] побудуємо матрицю BCG. Важливо врахувати, що конкретні критерії та методи оцінювання будуть залежати від характеристик конкретної ситуації та бібліотеки.

Для аналізу взято до уваги кількість користувачів обласних бібліотек у різних регіонах України. Зокрема, обрано 8 обласних центрів: Донецька, Закарпатська, Київська, Вінницька, Івано-Франківська, Житомирська, Волинська та

Дніпропетровська області. Спершу проаналізовано тенденцію щодо кількості користувачів за ЄРК бібліотек у регіонах України за період 2020 – 2021 рр.

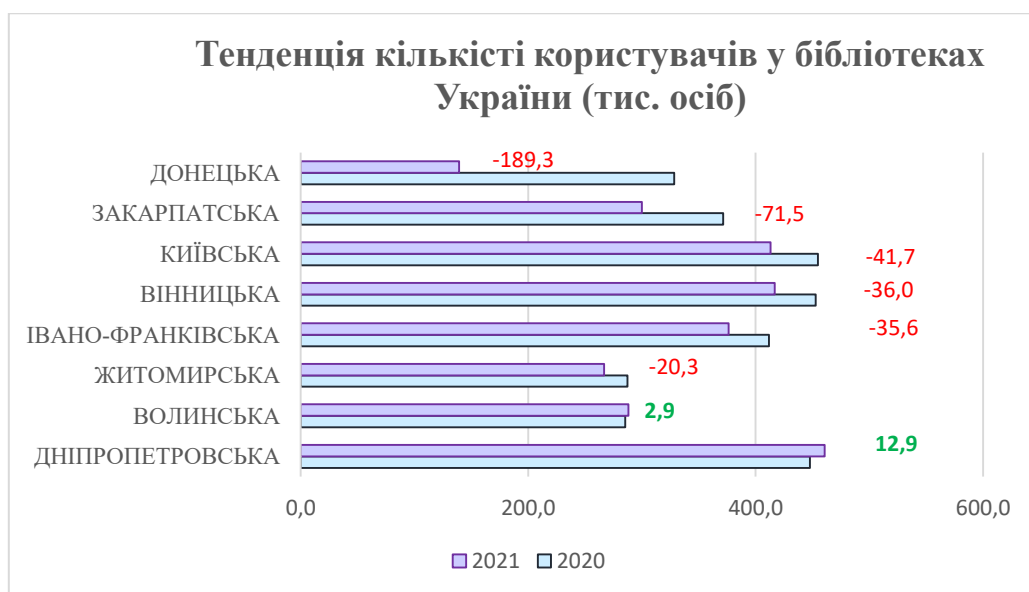


Рисунок 2 – Тенденція кількості користувачів у бібліотеках України.

Аналіз показує зниження кількості користувачів бібліотек у більшості областей. Це може бути пов'язано зі змінами в поведінці читачів, впливом пандемії COVID-19 та змінами у доступі до бібліотек у зв'язку з карантинними обмеженнями тощо.

Для побудови матриці BCG необхідно в таблицю Excel зібрати дані щодо кількості користувачів бібліотечними послугами за поточний і попередній періоди за кожним параметром, а також обсяг користувачів конкурента. У створеній таблиці вихідних даних необхідно розрахувати темп зростання ринку для бібліотечної сфери. Для цього потрібно поділити за кожним параметром кількість користувачів послуг бібліотеки за поточний період на кількість користувачів за попередній період = **D3/C3** (таблиця 2).

Також необхідно розрахувати для кожного найменування відносну частку ринку. Для цього обсяг користувачів за поточний період потрібно поділити на обсяг користувачів конкурента = **D3/E3**. Отримуємо таблицю з вихідними даними для побудови Матриці BCG (таблиця 2).

Таблиця 2

Вихідні дані для побудови Матриці BCG

№	Області	Відвідування (тис.осіб)		Найбільший конкурент	Кількість відвідувачів конкурентів	Темпи зростання	Відносна частка ринку	Частка відвідувачів у загальному обсязі
		усього						
		2020	2021					
1	ВІННИЦЬКА	452,8	416,8	ХМЕЛЬНИЦЬКА	386,4	0,92	1,08	15,7%
2	ВОЛИНСЬКА	285,3	288,2	СУМСЬКА	276,3	1,01	1,04	10,8%
3	ДНІПРОПЕТРОВСЬКА	447,8	460,7	ПОЛТАВСЬКА	382,1	1,03	1,21	17,3%
4	ДОНЕЦЬКА	328,5	139,2	МИКОЛАЇВСЬКА	294	0,42	0,47	5,2%

№	Області	Відвідування (тис.осіб)		Найбільший конкурент	Кількість відвідувачів конкурентів	Темпи зростання	Відносна частка ринку	Частка відвідувачів
5	ЖИТОМИРСЬКА	287,2	266,9	РІВНЕНСЬКА	295,6	0,93	0,90	10,0%
6	ЗАКАРПАТСЬКА	371,5	300,0	ТЕРНОПІЛЬСЬКА	280,7	0,81	1,07	11,3%
7	ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	411,8	376,2	ХАРКІВСЬКА	344,5	0,91	1,09	14,1%
8	КИЇВСЬКА	454,9	413,2	ОДЕСЬКА	438,1	0,91	0,94	15,5%
		3039,8	2661,2		1652,9			100%

Після заповнення таблиці з вихідними даними побудуємо Матрицю BCG.

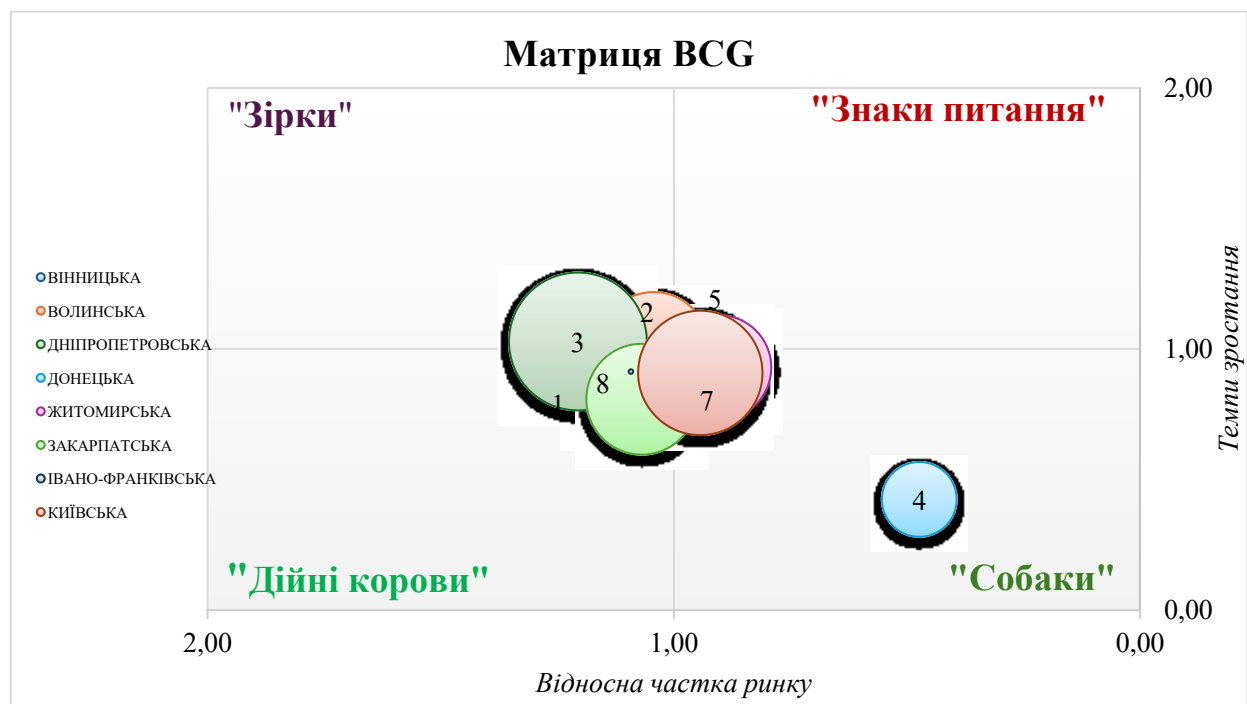


Рисунок 3 – Матриця BCG

Отже, аналіз показників бібліотек у різних регіонах засвідчив, що загальний обсяг користувачів у 2021 році зменшився порівняно з 2020 роком на 378,6 тис. осіб (з 3039,8 тис. до 2661,2 тис. осіб). Деякі бібліотеки регіонів, наприклад, Вінницької та Дніпропетровської області, виявили незначні зміни у кількості користувачів, що може бути позитивним показником стратегії управління бібліотек, адже комплексне управління діяльністю бібліотек дозволяє їм бути лідерами серед конкурентів.

Аналіз Матриці BCG чітко вказує, що більшість бібліотечних мереж відносяться до чотирьох категорій одночасно. Наприклад, бібліотеки регіонів України, які знаходяться в категорії «Зірки», можуть вкладати більше ресурсів у розвиток та розширення електронних послуг та співпрацю з іншими організаціями. Бібліотеки з категорії «Знаки питання» можуть зосередитися на розширенні своїх послуг та залученні додаткових інвестицій. Бібліотеки з категорії «Дійні корови» можуть використовувати свої стабільні прибутки для підтримки та розвитку інших послуг. Бібліотеки з категорії «Собаки» можуть переглянути свої послуги та ресурси для забезпечення більшої конкурентоспроможності серед інших бібліотек.

Загалом, результати матриці можна використовувати при розробці стратегій для кожної категорії та визначення подальших напрямів розвитку бібліотеки.

Отже, правильно побудоване стратегічне управління дозволяє бібліотекам прогнозувати та адаптуватися до змін, що забезпечує їхню конкурентоспроможність та розвиток у майбутньому. Матриця BCG є корисним маркетинговим інструментом для стратегічного управління в діяльності бібліотеки, оскільки допомагає визначити конкурентні переваги та стратегію розвитку установи.

Список використаних джерел

1. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України: монографія / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Прігунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська; відпов. за вип. Т. М. Яворська. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 185 с. URL: <http://surl.li/racdn>. (дата звернення: 02.01.2024).

2. Стратегічний менеджмент. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/11595/1/P_STRATEGICHNYY%20MENEDZHMENT_2017_1.pdf. (дата звернення: 02.01.2024).

Матриця BCG: зручний метод для простого аналізу потенціалу товарів та послуг компанії. URL: <http://surl.li/nluwu>. (дата звернення: 04.01.2024).

3. Аналіз діяльності методичного об'єднання бібліотек ЗВО м. Вінниці за 2022 рік. URL: <https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7af55bfe-932d-4568-96b5-995a4e6a6918/content>. (дата звернення: 03.01.2024).

4. Бібліотечна Україна в цифрах (2020-2021 рр.). URL: <http://surl.li/oxtrr>. (дата звернення: 04.01.2024).

Гранчак Тетяна Юріївна

Інститут глобальних відносин Мойніхана
при Сіракузьському університеті,
Сіракузи, штат Нью-Йорк, США

Hranchak Tetiana

Moynihan Institute of Global Affairs
at Syracuse University,
Syracuse, NY, USA

Національний нарратив у просторі бібліотек під час російської війни проти України

National Narrative in the Library Space During the Russian War Against Ukraine

***Анотація.** Розглянуто бібліотечний простір у воєнний час як середовище захисту та просування національних ідей та нарративів. Результати розкривають видавничу, соціокультурну та просвітницьку діяльність українських бібліотек у воєнний час як зусилля, спрямовані на розвінчання ворожих російських нарративів та утвердження державотворчих цінностей.*

***Ключові слова:** бібліотека; бібліотечний простір; національний нарратив; національна ідея; Україна; російсько-українська війна.*

***Abstract.** Library space in wartime as an environment of protection and promotion of national ideas and narratives is considered. The findings reveal publishing, socio-cultural, and educational activities of Ukrainian libraries in wartime as efforts, aimed at debunking hostile russian narratives and establishing nation-building values.*

***Keywords:** library; library space; national narrative; national idea; Ukraine; Russian-Ukrainian war.*

Війна Росії проти України, яка набула ознак цивілізаційного протистояння, актуалізувала питання захисту і стабільності основ національної ідентичності та ціннісних орієнтацій українського суспільства. Сьогодні в Україні відбувається не лише боротьба двох армій, а й зіткнення двох ціннісно-сміслових систем – «руського міра» та умовної «української мрії» як української світоглядної системи, яка ще не набула чіткого визначення на науково-теоретичному рівні, але проявляється в комунікації та соціокультурних практиках. Національна ідея (Нагорна, 2020), яка народжується сьогодні, здатна об'єднати українське суспільство та спонукати його відстоювати своє майбутнє. Відтак, діяльність, спрямована на захист ідентичності, має стратегічне значення.

Національна ідея, яка є квінтесенцією духовно-ціннісної системи координат національного поступу, окреслюється комплексом уявлень про власне місце в системі просторово-часового континууму, з яких складається національний гранд-

наратив. Оскільки формування і поширення таких уявлень відбувається через інформаційно-комунікаційні практики, ключові компоненти національного гранд-наративу можна ідентифікувати в інформаційному просторі бібліотеки, який, як правило, відображає бачення спільнотою світу та свого місця у світі. Будучи інституціями пам'яті, інтегрованими в соціальні процеси через свої спільноти, бібліотеки не можуть уникати меморіальних практик, а беручи участь у таких практиках, змушені визначати, що саме і в яких формулюваннях запам'ятовувати і про що нагадувати. Роблячи цей вибір, бібліотеки займають певну позицію. Зокрема, і стосовно війни в Україні: деякі бібліотеки називають цю війну «українським конфліктом» або «українською кризою» (Бібліотека Палати громад Британського парламенту, Бібліотека Бенедиктинського університету), «війною в Україні» (Бібліотека Університету Цинциннаті), інші – «російсько-українською війною» (Бібліотека Університету штату Арізона) та «російським вторгненням в Україну» (Бібліотека Принстонського університету, Бібліотека Мічиганського університету, Бібліотека університету Пенсильванії тощо). Відмінності у значеннях – від повномасштабної війни до конфлікту – відображають розуміння бібліотекарями причин, наслідків і можливих рішень. Коли йдеться про український конфлікт чи кризу, ролі учасників подій визначені не чітко. Концепт війни Росії проти України вказує на винного та відповідального.

Пропоноване дослідження присвячене розгляду інформаційного простору бібліотек України і Росії у воєнний час як простору просування націєтворчих ідей, смислів і наративів.

Сьогодні в російському бібліотечному просторі в рамках комеморативних практик наявні декілька виразних історико-політичних наративів, які мають антиукраїнське забарвлення та містять антиукраїнські смисли. Перший з них пов'язаний з ідеєю зародження нації, так званим «початком». Це історичний міф про «спільну колиску – Київську Русь чи Давньоруську державу» або «єдиний народ», чи похідний варіант – «братні» народи».

У російському бібліотечному просторі ми бачимо відповідні виставки із синонімічним рядом «Русь, Росія, Батьківщина», колекції та повідомлення про витоки російської держави з часів Київської Русі, згадки про легендарних київських князів в контексті російської державної традиції. Зворотним боком цього наративу є заперечення окремого українського народу або теза про те, що українці повинні йти за старшим братом, який «знає краще».

Наступний наратив представлений уявленнями про т. зв. «Золотий вік» як час найвищого підйому і процвітання, який для росіян пов'язаний, переважно, з СРСР, але сьогодні виразно проглядається його змішування з ідеєю великої російської імперії. Ми можемо побачити колекції, присвячені піонерам, утворенню СРСР, а з іншого боку, згадки про Петра I, династію Романових тощо. Стосовно українців цей наратив містить ідею привабливості долучення до російської «величі» (великоросійських перемог, культури, науки, спорту тощо).

Російський наратив про боротьбу і героїв представлений «переможними і справедливими» війнами. Саме в такому героїчному контексті згадується в

російському бібліотечному просторі громадянська війна на початку 20 століття, війна в Афганістані, військова «допомога» іншим країнам. Особливе місце в героїчному дискурсі займає концепт Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, у наративі про яку українцям сьогодні відводиться роль зрадників, колаборантів. Інше повідомлення полягає у безперспективності змагань із переможною армією.

Ще один наратив стосується ідеї т. зв. «Відродження» і втілюється в сучасному уявленні про «Росію, яка встала з колін», про відновлення колишньої величч. У бібліотечному дискурсі ми бачимо багато згадок великої росії та великої країни щодо сучасної росії. На тлі відродження росії Україна розглядається як антиросійська технологія Заходу.

Під кінець варто згадати поки що не надто виразний як для країни, орієнтованої на минуле, проте все ж таки наявний у просторі російських бібліотек наратив про бажане майбутнє: згадки про Євразію чи проект Євразійської імперії. У цьому майбутньому Україна не існує.

Перед українськими бібліотеками постало завдання захисту бібліотечного простору від ворожих наративів і просування натомість власних націєтворчих наративів і смислів.

Одним із найпростіших інструментів у цьому контексті стало перейменування бібліотек як спосіб демаркації власного інформаційно-символічного простору. Перейменування, як і бібліотечні продукти і заходи з популяризації української книги, працюють на ідею існування самобутньої української культури, яка можлива лише за наявності самобутнього українського народу.

З іншого боку, численні заходи українських бібліотек до вшанування пам'яті загиблих під час Голодомору та сталінських репресій, Чорнобильської трагедії вибивають підґрунтя з-під іншого міфу – про СРСР як «золоту добу», а відновлення правди про Другу світову війну руйнує сконструйований образ СРСР як країни-визволительки.

Інструментами деконструювання можуть бути різні продукти бібліотечно-інформаційної діяльності: колекції, повідомлення, бібліографічні посібники, видання, комплексні бібліотечні заходи як у реальному, так і у цифровому середовищі.

Разом із руйнуванням російських історичних міфів, у просторі українських бібліотек можна побачити сенси, пов'язані з українським націєтворенням. Так, у бібліотечному просторі широко представлений героїчний наратив, пов'язаний з феноменом козацтва і визвольної боротьби українців, зокрема у ХХ ст. включно з Другою світовою війною. Також наявні смисли, пов'язані з євроінтеграційним рухом як відображенням бажаного для Українців майбутнього. Примітно, що Українська бібліотечна асоціація реалізувала проєкт, в рамках якого в бібліотеках організовувались Центри європейської інформації.

Стосовно концепту «Золотого віку» для України у бібліотечному просторі можна виокремити, як мінімум, три наративи: про Українську державу часів гетьмана Павла Скоропадського, Річ Посполиту (особливо актуальний сьогодні на тлі

російської агресії і послідовної підтримки України з боку країн Балтії і Польщі) – і Русь. Стосовно останнього у бібліотечному просторі спостерігається тенденція згадувати про цей час як Русь-Україну або ж Україну-Русь, наголошуючи таким чином на наступності державницької традиції. Крім того, виразно проявляється інтеграція концепту Русі-України в загальноєвропейський контекст. Усі три періоди, пов'язані з ідеєю процвітання держави, згадуються в бібліотечному інформаційному просторі без надмірного уславлення і ностальгічних конотацій, що дає підстави говорити, швидше, про культурно-освітню природу таких повідомлень, ніж про відображення певних історичних міфів. Можна погодитись з висновком Володимира Кравченка про те, що Україна все ще шукає свою «золоту еру» і «корисне минуле», яке могло б надати символічний капітал поточному процесу націє- і державотворення (Kravchenko, 2015-2016).

Більше невизначеності з українськими наративами щодо «Походження» та «Відродження» нації, які представлені у науковому дискурсі лише точково.

Водночас, виходячи з дискурсу українського сегменту соціальних медіа, можна припустити існування ідеї (хоча не формалізованої у вигляді наукового тексту) про походження української спільноти «з давніх давен», проявом чого може розглядатись ідея напівмістичного зв'язку з природою із сучасною цінністю екологізму.

Показовим у цьому сенсі є ставлення до народних традицій, які подекуди сакралізуються, підносяться до рівня містерій і навіть часом супроводжуються відповідними лінгвістичними акцентами (наприклад, вишиванка – код нації, борщ – святий, мотанка – талісман). Ці традиції зберігають пам'ять про буденне, свійське ставлення до надприродного, яке проходить через усю історію України: починаючи від давньоруських волхвів, продовжуючи козаками-характерниками, конотопською відьмою, Мавкою, мешканцями гоголівського хутору поблизу Диканьки тощо, і закінчуючи сьогоdnішнім «Буде тобі, враже, так як відьма скаже». У бібліотечному просторі знаходимо численні згадки про проведені майстер-класи з писанкарства, виготовлення витинанок, вироблення мотанок, приготування борщу, а також відповідні флешмоби до дня Вишиванки, підготовлені бібліотечні колекції, виставки.

Що стосується концепту українського «Відродження», то в бібліотечному просторі, так само як і в українському суспільстві взагалі, присутня ідея незламної нації, яка, як фенікс, щоразу відроджується з попелу. Ідея, як і у випадку з «Походженням», не до кінця артикульована, але присутня в соціальних та інформаційних практиках. Для України наратив «Відродження» – не про місце чи час, а про процес. У цьому контексті в українській літературі знаходимо: «Народ мій є, народ мій завжди буде!..» (Василь Симоненко), «Я є народ, якого правди сила ніким звоєнована ще не була, Яка біда мене, яка чума косила! – а сила знову розцвіла» (Павло Тичина), «Ні, я жива, я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає!» (Леся Українка).

У зв'язку з цим, примітно, що саме в бібліотечних просторах були облаштовані Пункти незламності і через різні бібліотечні продукти поширюється наратив стійкості і незламності (Бібліотalk «Бібліотека Незламна», база даних «Незламна

Україна», книжкова виставка «Моя незламна Україна», інформаційний дайджест «Хроніка незламного Харкова», колекція «Незламна Херсонщина», проєкт «Артукриття “Незламна бібліотека”» тощо).

Отже, сьогодні, в умовах російської війни в Україні, бібліотеки стоять на захисті українського інформаційного простору і спрямовують свою діяльність як на руйнування та розвінчування російських імперських міфів, так і на просування життєствердних українських смислів у рамках українського націєтворення.

Список використаних джерел

Nahorna, L.P. (2020) Natsionalna ideia. [National idea.] Encyclopedia of Modern Ukraine. K.: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. <https://cutt.ly/P5ltW5u>.

Kravchenko, V. (2015–2016) Fighting Soviet Myths: The Ukrainian Experience. Harvard Ukrainians Studies 34 (1–4): 447–484. <https://cutt.ly/M5lqW2F>.

Григоревська О. В.

доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Hryhorevska Olena

Doctor of Science in Social Communications,
Senior Researcher,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Цінності стратегічного розвитку

Values of Strategic Development

Анотація. Дослідження ціннісних орієнтирів стратегічного розвитку базується на результатах контент-аналізу змісту загальнодержавних документів. Визначено, що вони корелюються із загальними гуманістичними цінностями стратегічного розвитку – інтелектуальною свободою, справедливістю, толерантністю, людиноцентризмом, однією з ключових цінностей стає «безпека» (інформаційна, національна, особиста).

Ключові слова: стратегічний розвиток, гуманістичні цінності, інформаційна безпека, національна безпека.

Abstract. The study of the value orientations of strategic development is based on the results of a content analysis of the content of national documents. It has been determined that they correlate with the general humanistic values of strategic development – intellectual freedom, justice, tolerance, human centrism, and one of the key values is "security" (information, national, personal).

Keywords: strategic development, humanistic values, information security, national security.

Продовжуємо досліджувати ціннісні орієнтири стратегічного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України та світу. Цінність – це те, що впливає на мотивацію і вибір способів поведінки людини, організації, сфери діяльності. В умовах воєнного стану однією з ключових цінностей стратегічного розвитку стає «безпека», безпека людини, інформаційна безпека, національна безпека.

З використанням методу контент-аналізу досліджуємо стратегічні документи (2-6), в умовах реалізації яких розвивається на сьогодні бібліотечно-інформаційна сфера України. Таким чином, джерельною базою нашого дослідження є комплекс офіційних документів, який включає Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (2016), Стратегію популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» (2019), Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (2023), Стратегію національної безпеки

України «Безпека людини – безпека країни» (2020), Стратегію інформаційної безпеки (2021).

Дослідження 2021 р. (Григоревська, Терещенко, 2021) показало, що базові цінності розвитку європейських університетських бібліотек корелюються між собою: відкритість, доступність, партнерство, інноваційність, відповідальність, добродієність і сервісність. На момент дослідження така цінність як «безпека» не виокремлювалася. Проте, усі з визначених під час дослідження позиції корелюються із загальними гуманістичними цінностями стратегічного розвитку – інтелектуальною свободою, справедливістю, толерантністю, людиноцентризмом.

На засадах гуманістичних цінностей побудована і Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». У документі визначено «пріоритети діяльності бібліотек в умовах якісних змін, які спрямовані на консолідацію суспільства; дотримання європейських цінностей, інтеграцію у європейське співтовариство; підвищення якості життя; рівний доступ до інформації, знань і культурного надбання» (Про схвалення, 2016). На етапі розробки та обговорення цього документу питання безпеки не виокремлювалося.

Тому, цілком логічно, що з позицій національної безпеки розглядаються такі надважливі загальнодержавні питання як популяризація української мови та розвиток читання. Спрямована на формування розвинутого і функціонального мовного середовища та культурного простору Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» фіксує загрозу національній безпеці в умовах збройної агресії та порушення територіальної цілісності України. У документі наголошується, що «мова - не просто засіб комунікації, а важлива складова для формування особистості, її самоідентифікації, національної свідомості» (Стратегія, 2019). Також звертаємо увагу на завдання, що визначені у реалізації другої стратегічної цілі: «формування сприйняття української мови серед населення України як елемента національної безпеки» та «нейтралізація загроз, які виникають внаслідок інформаційно-психологічної війни, зневажливого ставлення до української мови і культури, спотворення історії України тощо» (Стратегія, 2019). Бібліотеки України володіють великим спектром інформаційно-аналітичних технологій та мають досвід протистояння інформаційним війнам, отже, можна передбачити, що у майбутніх галузевих стратегіях розвитку безпековий аспект знайде своє відображення.

На сьогодні на питаннях національної безпеки акцентує увагу Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Як зазначається у документі, «реалізація Стратегії є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України, оскільки виконує завдання розвитку української культури та людського потенціалу нації, що є основою збереження української державності та ідентичності, національної консолідації, модернізації, сталого розвитку суспільства і кожного його члена» (Стратегія, 2023).

Список використаних джерел

1. Воскобойнікова О. & Терещенко Н. Ціннісні орієнтири у стратегічному розвитку бібліотек закладів вищої освіти. Питання культурології. 2021. 38. С. 39-53. DOI: 10.31866/2410-1311.38.2021.245578.
2. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248924865>.
3. Стратегія інформаційної безпеки. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7>.
4. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
5. Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>.
6. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-303231>.

Колесникова Тетяна

Український державний університет
науки і технологій

Kolesnykova Tetiana

Ukrainian State University of
Science and Technologies

Формування та досягнення «Візії майбутнього освіти і науки України»: роль університетських бібліотек

Formation and Achievement of the "Vision of the Future of Education and Science of Ukraine": the Role of University Libraries

Анотація. В аспекті діяльності університетських бібліотек України розглянуті поняття: візія та місія, кінцева мета, стратегія, стратегічні цілі, операційні цілі. З метою долучення до формування та досягнення «Візії майбутнього освіти і науки України» запропоновано інтеграцію бібліотек в міжнародний освітній і науковий простори, як процес взаємозближення і взаємодії, розглядати в декількох напрямках. По-перше, формування профілів компетентностей університетських бібліотекарів із інформаційного забезпечення дистанційної освіти, з наукової комунікації та відкритого доступу, з управління даними досліджень. По-друге, збереження історико-культурної документальної спадщини шляхом створення цифрових колекцій. По-третє, прийняття та підтримка Відкритих освітніх ресурсів.

Ключові слова: візія майбутнього освіти і науки; університетські бібліотеки; Україна; міжнародна інтеграція; відкриті освітні ресурси; профілі компетентності бібліотекарів; оцифрування документальної спадщини.

Abstract. In the context of the activities of university libraries in Ukraine, the following concepts are considered: vision and mission, ultimate goal, strategy, strategic goals, and operational goals. To contribute to the formation and achievement of the "Vision of the Future of Education and Science of Ukraine", it is proposed to consider the integration of libraries into the international educational and scientific space as a process of mutual convergence and interaction in several directions. Firstly, the formation of competence profiles of university librarians in the field of information support for distance education, scientific communication and open access, and research data management. Second, the preservation of historical and cultural documentary heritage through the creation of digital collections. Third, the adoption and support of Open Educational Resources.

Keywords: Vision of the future of education and science; university libraries; Ukraine; international integration; open educational resources; librarians' competence profiles; digitization of documentary heritage.

У липні 2023 р. Міністерство освіти і науки (МОН) презентувало для обговорення «Візію майбутнього освіти і науки України» (2023), яка би сприяла створенню найефективнішої освітньої системи для розвитку нашої країни. Чи на часі створення такого амбітного документу, який сьогодні, в часи кризи найвищого

рівня, супроводжуваною загрозою життю і здоров'ю людей, спрямовує нас на побудову системи освіти і науки, котра має стати ключем до відновлення відчуття надії і можливостей для майбутнього? Думаю, що «так», на часі. До того ж, бібліотекам закладів вищої освіти (ЗВО) у «Візії...» пропонується важлива роль.

Перш ніж розглянути рольовий фокус у контексті діяльності університетських бібліотек, згадаємо поняття «**візія**». «*Vision*» за визначенням «The Britannica Dictionary» (n.d.) — це те, що ви собі уявляєте: картина, яку ви бачите у своїй уяві або чітке уявлення про те, що має відбутися в майбутньому. Тобто візію організації/компанії можна розглядати як мрію або образ майбутнього, яку(ий) бажано реалізувати. І це прагнення створює чіткий напрям для дій організації у досягненні амбітних і стратегічних цілей.

Так, наприклад, візія Бібліотеки California State University — «Університетська бібліотека буде трансформативним фізичним та цифровим центром інтелектуальних досліджень, створення знань, наукової і творчої діяльності, який готуватиме студентів до навчання впродовж усього життя та формуватиме інформаційно грамотних громадян світу у все більш цифровому середовищі» (The Library of California State University, n.d.).

При цьому своїм фундаментальним призначенням — *Місією* — Бібліотека Каліфорнійського державного університету вважає сприяння інтелектуальним відкриттям, стимулювання творчості, надихання на навчання та розвиток різноманітних і активних спільнот Бібліотеки, із наданням людям доступу до знань, створенням центру навчання та наданням інноваційних послуг, що швидко реагують на запити.

Такими є *візія* та *місія* університетської бібліотеки у США, в країні з розвиненою економікою та мирним життям.

В Україні вища освіта зазнає значних трансформацій. Це пов'язано не тільки зі стрімким глобальним розвитком інформаційних технологій і зміною моделей навчання (дистанційне, змішане, онлайн). Сьогодні освітній процес у нашій державі відбувається під звуки сирен, обстрілів, вибухів. При цьому, університетські бібліотеки довели здатність інформаційно підтримувати навчання та наукову діяльність у реаліях воєнного часу як в режимі онлайн, так і офлайн (Kolesnykova, 2023).

Війна і спричинена нею масова міграція українців — це один бік сучасного освітянського життя; інший бік — євроінтеграційні й глобалізаційні процеси, які, в тому числі, й надалі спрямовують нас на розуміння та активне прийняття цінностей демократичного світу, де важливою умовою успішного розвитку є відкритість знань, справедливість, доступність, різноманітність, посилення інклюзії.

У «Візії майбутнього...» для вищої освіти зазначена **кінцева мета**: заклади вищої освіти є середовищами, які забезпечують максимальні можливості для самореалізації кожного громадянина, а Україна визнана державою високоякісної освіти і наукових інновацій світового рівня.

Для реалізації кінцевої мети, яка відповідає на запитання “чого ми хочемо досягти?” та “як ми збираємося це зробити?”, розробляється **стратегія** — план, який ми створюємо, щоб досягти своєї мети.

МОН пропонує декілька **стратегічних цілей**. Це як етапи маршруту, які допомагають нам зрозуміти, як просуватися, рухатись вперед до своєї кінцевої мети. Але між етапами визначаються короткострокові завдання – **операційні цілі**, що слугують кроками для досягнення стратегічної цілі.

Отже, Стратегічна ціль 1. Заклади вищої освіти є середовищами, які забезпечують максимальні можливості для навчання та академічної кар’єри.

Операційна ціль 1.2. Технологічна та бібліотечна інфраструктура ЗВО забезпечує їхню інтеграцію в міжнародний освітній і науковий простори.

У бібліотечному аспекті ця операційна ціль може визначати, наприклад, такі завдання: а) зібрати релевантні дані щодо кількості штатних працівників бібліотек ЗВО, які адмініструють інституційні репозитарії або займаються питаннями інформаційної грамотності, або є інформаційними спеціалістами з відкритої освіти; б) визначити назви їхніх посад; в) створити профілі компетентностей академічних бібліотекарів. Тобто роль бібліотеки ЗВО особливо чітко сфокусувалась на забезпеченні якісними електронними ресурсами та цифровими послугами всіх учасників освітнього процесу та наукових досліджень завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно, інтеграція бібліотек у міжнародний освітній і науковий простори, як процес взаємозближення і взаємодії, може відбуватись саме з урахуванням цього фокусу.

Завдяки технологічному переосмисленню можливостей бібліотечних просторів, створюються нові інфраструктури цифрової та алгоритмічної грамотності (як підмножини інформаційної грамотності) 21-го століття (Uzwyshyn, 2023). Зарубіжні бібліотечні практики доводять, що інформаційні технології, медіа-технології і технології навчання стрімко розвиваються. Такі простори, як цифрові медіацентри, лабораторії оцифрування та 3D-друку, а також технологічно орієнтовані лабораторії цифрової грамотності, тепер є звичайними елементами університетських бібліотек.

Тому формування колективу фахових, кваліфікованих однодумців є однією з основних діяльнісних домінант, які зможуть визначати стратегію розвитку бібліотек сфери вищої освіти в будь-якій країні світу. Відповідно, профілі компетентностей університетських бібліотекарів із інформаційного забезпечення дистанційної освіти, з наукової комунікації та відкритого доступу, з управління даними досліджень, які є більш-менш уніфікованими в глобальному масштабі (Calarco, 2016; Schmidt, 2016), повинні бути сформовані та затверджені в Україні.

Ще одним напрямом взаємозближення і взаємодії (інтеграції) бібліотек із зарубіжними колегами може бути збереження історико-культурної документальної спадщини шляхом створення цифрових колекцій.

ЮНЕСКО (UNESCO) та Бібліотека Конгресу США (Library of Congress) розробили Всесвітню цифрову бібліотеку (World Digital Library, n.d.), таким чином зробивши

інноваційну спробу розвинути міжкультурне взаєморозуміння, надаючи доступ до цифрової спадщини з 200 країн, включаючи Україну. Серед українських скарбів: “Євангеліє-апракос” (Оршанське Євангеліє, 2-га пол. XIII ст.), “Енеїда” (1798), “Київське Євангеліє” (1411), “Діяння та послання апостольські” (1574) та інші.

Міжнародна співпраця також вже сьогодні, у воєнний час, позитивно впливає на вирішення питання процесу оцифрування та збереження культурного надбання України, технічного та кадрового забезпечення, викликів та перспектив реалізації успішних практик українських бібліотек у проєкті створення Національної електронної бібліотеки України.

Ще одним дуже перспективним, на наш погляд, напрямом розвитку університетських бібліотек України, що забезпечить їхню успішну інтеграцію в міжнародний освітній і науковий простори, є прийняття та підтримка Відкритих освітніх ресурсів (*англ.* Open Educational Resources, OER) (Kolesnykova, 2019).

Відкриті освітні ресурси згідно з Рекомендаціями UNESCO (UNESCO: Recommendation on Open Educational Resources, 2019), – це матеріали для викладання, навчання та досліджень в будь-якому форматі й на будь-якому носії (цифровому або іншому), які знаходяться в суспільному надбанні або охороняються авторським правом, видані за відкритою ліцензією, котра дозволяє безкоштовний доступ, повторне використання, перепрофілювання, адаптацію та поширення іншими способами без обмежень або з лімітованими обмеженнями.

Українські ЗВО лише на початку цього великого шляху. Втім, окремі практики зі створення та інтеграції OER вже є. Наприклад, цифрові OER (відкриті підручники, постери, презентації, відеолекції), створені викладачами за підтримки фахівців наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій (УДУНТ), розміщені/інтегровані:

- в університетському репозитарії CRUST (*текстові OER*) (Репозитарій CRUST, n.d.), який індексується глобальною системою Google Scholar;
- до міжнародної платформи OERSI (Open Educational Resources Search Index) і TIB AV-Portal від Leibniz Information Centre for Science and Technology and Leibniz University Hannover Library (TIB), Німеччина. (*На 30.03.2024 р. розміщено 32 текстових ресурси, створених викладачами і бібліотекарями УДУНТ*) (OERSI, n.d.).

На основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду, окремих пілотних проєктів ЗВО України можна стверджувати, що університетські бібліотеки спроможні відіграти важливу роль у формуванні та досягненні «Візії майбутнього освіти і науки України».

Загальносвітовий фон, на якому сьогодні розгортається трансформаційна діяльність університетських бібліотек в різних країнах, підтверджує, що вони дуже чутливі та сприйнятливі до швидкозмінних течій технологічного розвитку, соціальних викликів, а також до виникаючих парадигм викладання, навчання і проведення досліджень. І ця бібліотечна діяльність залежить не тільки від

збереження та передання фіксованих знань, але й від спільного створення нових знань.

Список використаних джерел

Колесникова, Т. О. (2024). Ліцензії Creative Commons (CC) і відкриті освітні ресурси (OER): Запитання та відповіді : порадник / авт.-упоряд. Т. О. Колесникова. Дніпро : Укр. держ. ун-т науки і технологій. 37 с. DOI: 10.15802/lib.001OER.24. URI: <https://crust.ust.edu.ua/handle/123456789/18337>.

МОН. Візія майбутнього освіти і науки України. (2023) https://mon.gov.ua/ua/viziya?fbclid=IwAR3Rlkb6pwOkodpzzGwi_v2lYUy0QIJBpUybkLHV_J_zBq7JNcxzxXHmTdk.

Репозитарій CRUST: Відкриті освітні ресурси. (n.d.). <https://crust.ust.edu.ua/communities/7c46470b-db9b-42c3-8771-298386ce9fd7>.

Calarco, P. (2016). Профіль компетентностей бібліотекарів з наукової комунікації та відкритого доступу = Librarians' Competencies Profile for Scholarly Communication and Open Access / P. Calarco, K. Shearer, B. Schmidt, D. Tate; [transl. T. Zhestkova, O. Bruj] // Librarians' Competencies for E-research and Scholarly Communication. http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17103/1/Zhestkova_Bruy_Librarian_Competent.pdf.

Kolesnykova, T. O. (2019). The Role of Libraries as Publishers in the Open Education Landscape: Reflecting Modern World Practice of Open Textbooks. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, (4), 88–99. https://doi.org/10.15802/unilib/2019_187423.

Kolesnykova, Tetiana. (2023). Year of sustainability, openness, and new roles: A Ukrainian university library in wartime. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2-si), 114-122. DOI [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(2-si\).2023.14](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2-si).2023.14).

OERSI: Ukrainian State University of Science and Technologies. (n.d.). <https://oersi.org/resources?sourceOrganization=%5B%22Ukrainian+State+University+of+Science+and+Technologies%22%5D&results=2>.

Schmidt, B. (2016). Профіль компетентностей бібліотекарів в управлінні даними досліджень = Librarians' Competencies Profile for Research Data Management / B. Schmidt, K. Shearer ; [transl. Ye. Portseva, T. Kolesnykova] // Joint Task Force on Librarians' Competencies in Support of E-Research and Scholarly Communication. <https://crust.ust.edu.ua/items/2c2af41e-5342-417a-ac5d-7c5cb0a91c7a>.

The Britannica Dictionary. (n.d.). <https://www.britannica.com/dictionary/vision>.

The Library of California State University, Los Angeles: LIBRARY MISSION, VISION, VALUES. (n.d.). <https://www.calstatela.edu/library/mission>.

UNESCO: Recommendation on Open Educational Resources (OER). (2019). URL: <https://www.unesco.org/en/legalaffairs/recommendation-open-educational-resources-oer>.

Uzwyszyn, Raymond. (2023). Developing Technologically Enhanced Learning Spaces for New Millennium Academic Libraries.

<https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2688/1/126-uzwyszyn-en.pdf>

World Digital Library. (n.d.). https://en.wikipedia.org/wiki/World_Digital_Library

Галина Колоскова

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
Дніпро, Україна
ORCID ID 0000-0001-5311-7518
galinakoloskova41@gmail.com

Galina Koloskova

Dnipro National University named
after Oles Honchar,
Dnipro, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5311-7518
galinakoloskova41@gmail.com

Цифрові комунікації як фактор розвитку сучасної бібліотечної установи

Digital Communications as a Development Factor of the Modern Library Institution

Анотація. У роботі проаналізовано види цифрових комунікацій сучасної бібліотечної установи. Зазначено роль бібліотечних цифрових комунікацій у створенні бібліотечних електронних ресурсів, сервісів та забезпеченні інформаційних потреб віддалених користувачів. Визначено ключові аспекти цифрових комунікацій сучасної бібліотеки.

Ключові слова: Цифрові комунікації, цифровий простір, інформаційні ресурси, бібліотека.

Abstract. This paper analyzes the types of digital communications of a modern library institution. The role of library digital communications in creating library electronic resources, services and providing information needs of remote users is indicated. The key aspects of digital communications of the modern library are defined.

Keywords: Digital communications, digital space, information resources, library.

В умовах цифровізації та переходу державних і приватних структур до цифрових технологій особливого значення набувають процеси створення інформаційних продуктів і сервісів з метою забезпечення інформаційних потреб сучасного суспільства. Тому дослідження цифрових комунікацій в контексті бібліотечної діяльності зараз є важливим аспектом, орієнтованим на створення інформаційних ресурсів, продуктів, сервісів, а також кількісного, якісного та оперативного забезпечення інформаційних потреб сучасних користувачів.

Відповідно до засад регіональної програми інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. [4], основною місією бібліотечної діяльності є інноваційний розвиток інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів, а

також забезпечення на належному рівні інформаційних потреб різноманітних категорій користувачів.

Сьогодні обласні універсальні наукові бібліотеки, наукові бібліотеки закладів вищої освіти, спеціалізовані бібліотеки, бібліотеки архівних і музейних установ, які мають значний інформаційний потенціал відповідно до профілю діяльності, доцільно розглядати як такі, що здійснюють виробництво інформаційних ресурсів, необхідних для забезпечення інформаційних потреб основних категорій користувачів і представників провідних галузей економіки. Визначимо роль цифрових комунікацій як фактора розвитку сучасної бібліотечної установи на прикладі Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія.

Аналізуючи процес цифровізації бібліотечної установи, відзначимо, що він складається з трьох етапів:

1. Вивчення діяльності бібліотеки, визначається мета та стратегія діяльності;
2. Використання цифрових технологій;
3. Аналіз результатів діяльності.

Під час першого етапу цифровізації проводиться діагностика діяльності бібліотеки, аналізуються показники діяльності всіх структурних підрозділів, технологічних процесів з використанням програмного та комп'ютерного забезпечення, внутрішні та зовнішні бібліотечні комунікації. Визначаються напрями діяльності бібліотеки з використанням цифрових технологій, спрямовані на підвищення рівня функціонування бібліотечної установи. Необхідно визначити головну мету, яку повинна реалізувати бібліотека за умов впровадження цифрових технологій у своїй діяльності. А також розробити стратегію діяльності, визначити вектори діяльності із застосуванням цифрових інновацій [5].

На початку другого етапу починається впровадження та використання цифрових технологій, проектною командою створюються та обговорюються нормативні та планові документи, проводиться вивчення і дослідження нових технологій, навчання бібліотечних фахівців роботі з новим обладнанням та програмним забезпеченням.

На третьому етапі відбувається аналіз досягнутих результатів. Після виконання кожного пункту стратегії діяльності аналізуються показники його ефективності та результативності. Якщо результат не досягнутий – від таких варіантів цифрових технологій відмовляються або вносять зміни.

Цифрові комунікації сучасної бібліотеки у вебсередовищі поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні цифрові комунікації – це робочі процеси, що відбуваються у бібліотечній електронній мережі або безпосередньо у бібліотеці із застосуванням відповідного апаратного, комп'ютерного та програмного забезпечення [5]. Ці цифрові комунікації здійснюються з метою управління персоналом, організації робочого процесу, планування, контролю та звітності у відповідності до стратегії діяльності установи. Зовнішні цифрові комунікації бібліотеки визначаються як

комунікації, що здійснюються бібліотечною установою в інтернет-середовищі та умовно поділяються на три групи.

Перша група зовнішніх цифрових комунікацій Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки – це інформаційні ресурси та сервіси, представлені на бібліотечному сайті: доступ до власних БД, віртуальний читальний зал, абонемент е-видань, віртуальні виставки, депозитарій, доступ до електронних колекцій документів, електронного каталогу, імідж-каталогу, доступ до передплатених БД, послуги віртуальної довідки, електронної доставки документів, онлайн-замовлення літератури, відсилання на корисні ресурси, чат-бот ІБІС [3].

Друга група зовнішніх цифрових комунікацій цієї бібліотечної установи може бути представлена стратегією діяльності книгозбірні у соціальних мережах. Діяльність бібліотеки у соціальних мережах відкриває широкий спектр можливостей, як-от: комунікація з аудиторією користувачів, інформування про актуальні заходи та останні події, знаменні та пам'ятні дати, рекламування інформаційних ресурсів, продуктів та сервісів бібліотечної установи [5].

Аналіз присутності бібліотеки у соціальних мережах, засвідчив, що сьогодні вона взаємодіє в соціальних медіа зі своїми аудиторіями користувачів. Саме через такі соціальні медіа, як Facebook, Twitter, Youtube, Телеграм-канал бібліотека позиціонує власні інформаційні ресурси та послуги, бібліотечні фонди, вебсайт, блоги та розповсюджує актуальну інформацію для своїх користувачів.

Третя група зовнішніх цифрових комунікацій бібліотечної установи – це міжбібліотечні цифрові комунікації або комунікації безпосередньо з іншими структурами з метою створення спільних ресурсів та сервісів для забезпечення інформаційних потреб сучасних користувачів [5].

Сьогодні важливим аспектом розвитку сучасної бібліотеки є краєзнавча робота. Зокрема, Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека є центром інтеграції інформаційних та корпоративних ресурсів регіону, електронних каталогів та баз даних, в тому числі і краєзнавчих [3].

Для прикладу створення спільного інформаційного ресурсу на основі внутрішніх та зовнішніх цифрових комунікацій варто відзначити проект «Придніпровський корпоративний каталог» Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки. Завдяки співпраці книгозбірень м. Дніпра та Дніпропетровської області створюється сучасний інформаційно-аналітичний продукт із розпису статей періодичних видань України та інших країн. Переваги проекту полягають у тому, що кожен учасник виконує аналітичний розпис закріплених за ним видань, що виключає дублювання, можливе тоді, коли кожна бібліотека окремо розписує періодичні видання. Всі учасники корпорації постійно користуються сучасним та сумісним інформаційним продуктом.

Метою регіонального проекту «Електронний каталог» є створення електронних книжкових каталогів на книжкові фонди публічних бібліотек області та перехід на систему корпоративної каталогізації з формування зведеного каталогу статей із періодичних видань «Дніпропетровщина» й розміщення цих ресурсів на сайті

ДОУНБ [3]. Результатом співпраці даної книгозбірні з різними структурами є просвітницький портал «Дніпрокультура» [3]. Це змістовний краєзнавчий ресурс, присвячений культурі Дніпропетровської області. Статті для порталу готуються провідними фахівцями ДОУНБ, користувачами, партнерами, вченими, журналістами, письменниками, істориками, краєзнавцями, закладами культури, громадськими організаціями, творчими об'єднаннями [3].

В умовах воєнного стану та цифровізації головна бібліотека регіону спрямовує зусилля на систематизацію, використання й надання інтегрованих знань, створення інформаційних послуг і продуктів, що є результатом аналізу та впорядкування інформації [1]. Нині вона стала базовою соціально-комунікативною структурою, що концентрує комунікативну культуру суспільства та забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації та знань [2].

Ключовими аспектами цифрових комунікацій сучасної бібліотеки є організація бібліотечно-інформаційної діяльності з огляду на соціальні, політичні, економічні чинники зовнішнього середовища, наявність розвинутої інфраструктури, матеріально-технічної бази, комп'ютерного та програмного забезпечення, кадрового потенціалу із сучасною інформаційно-бібліотечною освітою, співпраця з різними документно-інформаційними структурами, створення та втілення нової стратегії бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до регіональних програм цифровізації, розвитку та підтримки науки, культури, бізнесу та орієнтація на результати досліджень інформаційних потреб сучасних користувачів.

Таким чином, внутрішні та зовнішні цифрові комунікації є істотним фактором нинішнього та подальшого розвитку Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія і надалі сприятимуть удосконаленню бібліотечно-інформаційних ресурсів і сервісів та ефективному забезпеченню більшості інформаційних потреб віддалених користувачів.

Список бібліографічних посилань:

1. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз суспільства. Київ : НБУВ, 2005. 300 с.
2. Давидова І. О. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 8-12.
3. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://www.libr.dp.ua/>.
4. Регіональна програма інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 роки URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2022%2F10%2F%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.docx>.
5. Колоскова Г.В., Михайлова А. Цифрові комунікації сучасної бібліотеки: ключові аспекти. *Вісник Книжкової палати*. 2024. №2. С. 15-24.

REFERENCES

1. Horovy V. M. Peculiarities of the development of social information bases of society. Kyiv: NBUV, 2005. 300 p.
2. Davydova I. O. Social and communication theory of library activity: formation and ways of development. Library Bulletin. 2014. No. 6. P. 8—12.
3. Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library URL: <https://www.libr.dp.ua/>.
4. Regional informatization program "Dnipropetrovsk: digital transformation" for 2023-2025 URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2022%2F10%2F%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.docx.5>.
5. Koloskova G.V., Mykhailova A. Digital communications of the modern library: key aspects. Bulletin of the Book Chamber. 2024. No. 2. P. 15-24.

Вячеслав Мамон

Харківська державна наукова
бібліотека ім. В. Г. Короленка

Viacheslav Mamon

Kharkiv Korolenko State
Scientific Library

Олена Лобойко

Харківська державна
академія культури

Olena Loboiko

Kharkiv State
Academy of Culture

ВІКІПЕДІЯ як платформа для реалізації актуальних завдань зі стратегічного розвитку академічних бібліотек України в інформаційну добу

WIKIPEDIA as a Platform for the Implementation of Current Tasks for the Strategic Development of Academic Libraries of Ukraine in the Information Age

Анотація. У доповіді висвітлюється інтернет-проєкт бібліотеки Харківської державної академії культури «ХДАК у Вікіпедії» як реалізація стратегії сучасного розвитку бібліотек закладів вищої освіти. Показані основні етапи реалізації та функціонування проєкту на сторінках найбільшої енциклопедії у світі, спрямованого на підвищення інтересу молоді до вищої інформаційно-бібліотечної, культурологічної та мистецької освіти, а також на популяризацію досягнень ХДАК. Також висвітлена методична підтримка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка в реалізації проєкту.

Ключові слова: бібліотека, проєкт, Вікіпедія, стратегічний розвиток університетських бібліотек.

Abstract. The report highlights the internet project of the library of the Kharkiv State Academy of Culture "KhSAC in Wikipedia" as the implementation of the strategy for the modern development of libraries of higher education institutions. The main stages of the project implementation and functioning on the pages of the world's largest encyclopedia aimed at increasing youth interest in higher information-library, culturological, and artistic education, as well as popularizing the achievements of KhSAC, are shown. The methodological support of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library in implementing the project is also highlighted.

Keywords: library, project, Wikipedia, strategic development of university libraries.

Одне з ключових завдань, які стоять перед бібліотеками закладів вищої освіти, полягає в розповсюдженні інформації про установу в суспільстві. Бібліотекам необхідно відстоювати інтереси не лише з позиції їхнього іміджу та рейтингу, але й

з урахуванням інтересів самого навчального закладу. У сучасному інформаційному середовищі важливо використовувати не лише традиційні ресурси, але й впроваджувати можливості, що відкриває мережа Інтернет.

Досвід впровадження проєкту Харківської державної академії культури (ХДАК) у Вікіпедії «ХДАК у Вікіпедії» відображає сучасні стратегії розвитку бібліотек у контексті інформаційних технологій та переходу до концепції гібридної бібліотеки. Проєкт є важливим кроком у напрямку впровадження інноваційних підходів до розповсюдження знань та підвищення видимості установи в Інтернеті.

У контексті стратегій розвитку бібліотеки закладу вищої освіти участь у проєкті виявляється дієвим механізмом забезпечення доступу до інформації через онлайн-ресурси. Це дозволяє не лише розширити аудиторію, а й забезпечити високу якість та вірогідність інформації, що надається. Отже, аналіз і розгляд проєкту в контексті стратегій розвитку бібліотек закладів вищої освіти дозволить нам краще розуміти сучасні виклики та можливості в цій сфері та розробити ефективні підходи до розвитку бібліотечних послуг у віртуальному середовищі.

У сучасному світі очевидний інтерес бібліотек до використання можливостей Вікіпедії — найбільшої онлайн-енциклопедії у світі. Ця платформа є одним з найвідвідуваніших сайтів у світі, а її україномовна версія перетнула у 2023 році позначку у 1 мільярд переглядів на рік. Важливим фактором є те, що статті з Вікіпедії відображаються на першій сторінці видачі інтернет-пошукача Google. Також дані, які заповнюються у таблиці поруч з результатами пошуку за допомогою семантичної технології Google Knowledge Graph, беруться у тому числі з Вікіданних — загального централізованого сховища даних проєктів Фонду Вікімедіа.

Тому проректором з наукової роботи ХДАК, професором Аллою Соляник та директором бібліотеки Тетяною Кирпою були сформовані ідея та концепція інноваційного бібліотечного проєкту «ХДАК у Вікіпедії». Практичне виконання роботи було покладено на працівників бібліотеки ХДАК.

Проєкт має на меті:

- підвищення іміджу ХДАК серед світової наукової спільноти засобами Вікіпедії;
- сприяння підвищенню інтересу молоді до вищої інформаційно-бібліотечної, культурологічної та мистецької освіти;
- популяризація досягнень Харківської державної академії культури з часів заснування і до сьогодення;
- підвищення іміджу бібліотеки академії як створювача та зберігача біографічних і бібліографічних відомостей про вчених та випускників закладу;
- популяризація творчих колективів академії;
- висвітлення інформації про наукові видання ХДАК;

- популяризація закладів вищої освіти України, бібліотек України, міста Харкова, Харківської області та України у цифровому інформаційному просторі.

Перед працівниками бібліотеки була поставлена низка завдань:

- виявлення, вивчення та презентація досягнень вчених та випускників ХДАК засобами Вікіпедії;
- розкриття значущості наукових шкіл ХДАК шляхом висвітлення біографій, наукового доробку й творчих здобутків професорсько-викладацького складу ХДАК та випускників – відомих вчених, митців і педагогів;
- виявлення, вивчення та презентація невідомих фактів і джерел з історії ХДАК та бібліотеки.

Проект стартував у березні 2023 року. На ранньому етапі проекту до нього долучилася Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (ХДНБ) як зональний науково-методичний центр для бібліотечних установ Східної України та установа, яка має довгу й успішну історію співпраці з проектами Фонду Вікімедіа, зокрема й Української Вікіпедії.

Для працівників та науковців ХДАК бібліотекарем ХДНБ Вячеславом Мамоном проведено ознайомчий вебінар, де пояснені основні принципи Вікіпедії та наведена методика розміщення матеріалів у Вікіпедії в категорії персоналій науковців. Протягом квітня — червня 2023 року кожної п'ятниці проводилися наживо методичні заняття з редагування Вікіпедії. Надалі методична підтримка надається у вигляді консультацій в очному та дистанційному форматах.

При створенні статей для онлайн-енциклопедії вивчається книжковий, журнальний і газетний фонди ХДАК. Особливе значення мають біобібліографічні покажчики серії «Видатні педагоги Харківської державної академії культури», бібліографічні покажчики «Праці викладачів та співробітників Харківської державної академії культури» та дайджести «Віват Академія». Були широко використані інтернет-ресурси для поповнення біографій відомостями про подальшу долю викладачів та випускників ХДАК. Однією з особливостей створення статей у Вікіпедії є авторитетність джерел та можливість їхньої перевірки й одночасна неможливість посилатися на архівні джерела.

Робота у Вікіпедії має свої особливості, насамперед технічні. Процес створення статей складається з обрання теми, вивчення її актуальності, відповідності критеріям значущості Української Вікіпедії та наявності авторитетних джерел про неї. Вікіпедія має певні вимоги та критерії до написання статті, яких необхідно дотримуватися. З онлайн-енциклопедії вилучають статті, що не відповідають цим критеріям та вимогам.

Для створення та оформлення статей потрібно опанувати спеціальну мову розмітки Вікікод, яка є спрощеною альтернативою мови розмітки HTML. Також потрібно опанувати роботу з різними шаблонами, наприклад для бібліографічного опису, інформаційної картки, оформлення фотографій тощо.

Робота з фотоматеріалами потребує не тільки технічних знань, але й знань у сфері авторського права, причому не тільки норм України, але й чинних норм штату Каліфорнія Сполучених Штатів Америки, оскільки за правилами платформи всі фотоматеріали повинні або перебувати у суспільному надбанні, або бути завантаженими під однією з сумісних ліцензій Creative Commons. Робота у Вікіпедії передбачає постійне навчання, опанування нових навичок, вільне володіння українською мовою та базове знання англійської мови.

За період реалізації проєкту в Українській Вікіпедії створено понад 50 нових статей та відредаговано понад 100 статей про діяльність ХДАК. Статті містять біографічну довідку про персоналії, науковий доробок, відомості про нагороди та відзнаки, джерела про особу. Статті ілюстровані фотоматеріалами, містять посилання, зокрема, на авторські профілі вчених та на відео в соціальних мережах та відеохостингах. Хронологія матеріалу стосується життя та діяльності викладачів і випускників ХДАК, починаючи з року заснування закладу вищої освіти. Також створені статті про саму бібліотеку і про творчі колективи ХДАК.

Для покращення своїх навичок учасники проєкту регулярно беруть участь у тренінгах та вебінарах, які проводить ГО «Вікімедіа Україна» для дописувачів Вікіпедії. Також протягом 2023—2024 років учасниця проєкту, провідний бібліотекар Олена Лобойко долучилася до міжнародної акції з редагування Вікіпедії для бібліотекарів #1Lib1Ref, брала участь у 13-й всеукраїнській Вікіконференції 2023, Вікімарафоні про видатних жінок «Це зробила вона 2023» та Вікімарафоні 2024 до 20-річчя Української Вікіпедії. Її діяльність була відзначена сертифікатами, нагородою найбільш активному новачку — «вікізгущівкою» і розмова з нею була опублікована у блозі ГО «Вікімедіа Україна». Також діяльність Олени Лобойко в рамках проєкту була презентована на бібліотечному конкурсі Харківського зонального об'єднання бібліотек ЗВО III-IV рівня акредитації «Бібліотекар року – 2023», де вона перемогла у номінації «За сприяння позитивному іміджу ЗВО». На цьому прикладі видно, як участь у Вікіпедії сприяє підвищенню професійного статусу бібліотекарів та популяризації бібліотечних ресурсів серед широкого загалу користувачів.

Наразі робота над проєктом триває, персоналії постійно поповнюються новими відомостями та редагуються. Наприкінці 2023 року на сайті бібліотеки була створена рубрика «ХДАК у Вікіпедії» для оперативного інформування користувачів про досягнення Академії культури у вільній онлайн-енциклопедії.

REFERENCES

Bridges, L. M., & Dowell, M. L. (2020). A perspective on Wikipedia: approaches to educational use. *Journal of Academic Librarianship*, 46(1). Retrieved from <https://ir.library.oregonstate.edu/concern/articles/3n2046201>

Joorabchi, A., & Mahdi, A. E. (2018). Improving the visibility of library resources via mapping library subject headings to Wikipedia articles. *Library Hi Tech*, 36(1), 57-74. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/LHT-04-2017-0066/full/html>

Zou, D., Xie, H., Wang, F. L., & Kwan, R. (2020). Flipped learning with Wikipedia in higher education. *Studies in Higher Education*, 45(5), 1026-1045. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1750195>.

Ірина Передерій

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка,
Україна, Полтава

Руслан Гула

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філософії
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба,
Україна, Харків

**Потенціал бібліотек в інформаційних війнах сучасності
(за досвідом російсько-українського протистояння)**

**Library Potential in Contemporary Information Wars
(based on the russian-ukrainian conflict's experience)**

Анотація. Розглянуто основні різновиди інформаційних війн – консцієнтальна, меметична та мережева – до реалізації яких активно залучаються бібліотеки на сучасному етапі. Досліджено основні форми та складники консцієнтальної війни, проаналізовано відповідні приклади в контексті російсько-українського протистояння. Визначено сильні та слабкі сторони залучення бібліотек до такого протистояння, накреслено пропозиції з активізації незадіяного потенціалу вітчизняної бібліотечної системи.

Ключові слова: інформаційна війна, консцієнтальна війна, меметична війна, мережева війна, меми, бібліотека, бібліотечна система, бібліотечна мережа.

Abstract. The main types of information wars – consciential, memetic and network – are considered, in the implementation of which libraries are actively involved at the current stage. The main forms and components of consciential war were studied, and relevant examples were analyzed in the context of the Russian-Ukrainian opposition. The strengths and weaknesses of such involvement are identified, and appropriate proposals are drawn up to activate the still unused potential of the domestic library system. The strengths and weaknesses of the library's involvement in such a struggle are identified, and proposals are drawn up to activate the unused potential of the domestic library system.

Keywords: information war, consciential war, memetic war, network war, memes, library, library system, library network.

У сучасному науковому дискурсі проблемі вивчення інформаційної війни приділяється пильна увага. Можемо констатувати різноманітність підходів до визначення основного змісту відповідного поняття та відсутність його уніфікованої дефініції. Але в умовах гострої фази російсько-української війни, коли різко

посилилися загроза розмивання культурного ядра та світоглядних констант суспільства за допомогою маніпулятивних технологій пролонгованої дії з боку нашого ментального супротивника, є потреба у сучасній типології інформаційних війн окремо виділяти соціокультурний складник. Адже інформаційна війна в соціокультурному розумінні – це процес цілеспрямованого насадження культурних цінностей одного соціокультурного організму іншому. Об'єктом конфронтації є, насамперед, національні культурні цінності.

За цих умов вітчизняні заклади культури (архіви, бібліотеки та музеї), які за своєю сутністю є інституціями пам'яті, постають одночасно об'єктами та суб'єктами протиборства, зокрема, з погляду принаймні трьох його видів, а саме консцієнтальної, меметичної та мережевої війн, які активно зреалізуються у маніпулятивних практиках ворога і на які вже є реакція протидії. Наявний потенціал цих інституцій у забезпеченні ефективності протистояння з боку України визначає інструменти захисту світоглядних цивілізаційно-ментальних основ українського соціуму. Окреслимо його щодо бібліотек.

Сьогодні через збройну агресію рф розгортається екстремальна форма **консцієнтальної війни** – процес переформатування масової свідомості та соціальної самоідентифікації української політичної нації. Стисло сутність консцієнтальної війни можна визначити як **війну смислів** або **війну на ураження свідомості**. Зараз українське суспільство перебуває у фазі надзвичайно гострого протистояння смислів з рф. До **ключових складників** такої війни ми відносимо так звану археологічну війну та «переписування історії».

Археологічна війна – це форма цивілізаційно-ментального, інформаційного, соціокультурного та збройного протистояння між державами, націями, спільнотами з метою або збереження свідоцтв культури автохтонного етносу (автентичні матеріальні субстрати яких акумулюються в інституціях пам'яті, у т.ч. й бібліотеках), або розмивання культурного ядра та ментальних засад народу держави-конкурента з боку агресора шляхом свідомого знищення, як правило, сакральних пам'яток історії та культури.

У археологічній війні умовно можна виділити **два блоки – оборонний й наступальний**, кожен з яких представляє низку форм. **Наступальний блок** використовує держава-агресор. Серед форм цього блоку, де задіяні й бібліотеки, можна виокремити **свідоме знищення пам'яток історії і культури**. Ворог знищує бібліотеки та їхні фонди, бо саме вони і є носіями знання, яке формує відповідні наративи історичної пам'яті, впливає на процеси ідентифікації українського громадянства. Лише на Харківщині за п'ять перших місяців війни зруйновано 10 закладів, близько третини опинилися в окупації, де ворог активно ліквідував їхні фонди. За два роки повномасштабної війни зруйновано 131 публічну бібліотеку. В окупованому Маріуполі рашисти вдалися до інвентаризації бібліотек, вишукуючи вияви «екстремізму». Їх «знайшли» у підручниках історії України, літератури та всіх україномовних виданнях. Подібне зреалізували й у бібліотеках Мелітополя, вилучаючи книги «з ідеями націоналізму» [1, с. 121-122].

У археологічній війні Україна не лише є жертвою, а й чинить активний опір, вдається до **оборонних її форм**, серед яких бібліотек стосуються такі.

Порятунок інституцій пам'яті та їхніх фондів, об'єктів культурної спадщини в умовах війни. Здійснюються заходи з урятування цінних у духовному, культурно-історичному сенсі колекцій. У Черкасах, наприклад, в середині липня 2022 р. презентували мандрівну Луганську обласну бібліотеку, яка 2014 р. вже евакуювалася до Старобільська [2].

Цілеспрямована *дерусифікація / десоветизація / деімперіалізація культурного простору*, яка торкнулася й бібліотек. У травні 2022 р. МКІП розробило рекомендації з актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України, які передбачають вилучення частини старих фондів пропагандистського змісту, бо їхнє зберігання «є неприпустимим з точки зору інформаційної безпеки країни та впливу на суспільну свідомість громадян». У Полтавській ОУНБ вилучили 4,5 тис. книг з відкритого доступу. Усього тут було 7 тисяч видань, які підлягають списанню [1, с. 141].

Ця робота має популяризуватися серед української громадськості бібліотекарями. Прекрасний приклад пропонує Луганська ОУНБ. Заклад створив ютуб-канал GoodLibrary, де кілька роликів присвячені відповідній темі [3]. Дієвою формою є й робота у формі бібліотечних подкастів. 2022 р. на iTunes та Spotify з'явився подкастинг «Одного разу в бібліотеці» з актуальної тематики [4].

Прискорення темпів створення цифрового фонду користування. Війна актуалізувала та зрушила питання створення Національної електронної бібліотеки України. Метою проєкту є захист культурного надбання України в частині документальної спадщини, що знаходиться в інституціях пам'яті по всій Україні, шляхом її оцифрування та створення надійної системи збереження і доступу до цифрових копій через Інтернет на довготривалій основі.

Резервне зберігання оцифрованих документних ресурсів у хмарних сховищах міжнародних партнерів. Прикладом є проєкт «Збережемо українську культурну спадщину онлайн» (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online – SUCHO), втілений бібліотекарями, архівістами, науковцями та айтивцями [7].

Запровадження ініціативного фондоутворення в інституціях пам'яті – якнайширше документування фактів, подій, пов'язаних з російською агресією. Протягом 2022 р. бібліотеки заархівували понад 6 тис. документів про російсько-українську війну за закликом ВГО Українська бібліотечна асоціація [8].

Другим ключовим складником консцієнтальної війни є **«переписування історії»** – вид соціального впливу задля свідомого викривлення історичних подій шляхом фальсифікації фактів, їхнього специфічного тлумачення, інтерпретації. Російська влада послідовно протягом останніх десятиліть використовує історичну політику як інструмент для політичної мобілізації населення, підтримання рейтингів першої особи, а також з метою дезінтеграції українського суспільства. Агресивна державна історична політика рашизму (путінізму, сучасного російського фашизму) має відверто **наступальний характер** і в умовах війни реалізується у таких формах:

1. *Войовничий неоміфологізм.* У сучасній Росії активне використання історії характеризується найвищим градусом політизації, міфологізації історії, а також агресивністю державної історичної політики, трансляторами й провідниками чого є також і бібліотеки.

2. *Свідома історична автаркія,* що проявляється у жорсткому імперативному регулюванні комплектування бібліотечних фондів, як на території РФ, так і на окупованих територіях.

3. *Замовчування та ігнорування ролі та місця України у світовому історичному процесі.* Це, зокрема, проявилось у вилученні терміна «Україна» в сучасних посібниках історії Росії.

З метою захисту національного історичного простору, збереження ментальних констант українського громадянського суспільства в умовах війни, наша держава ефективно використовує форми **оборонного блоку**. Це насамперед:

1. *Широка популяризація української історії, вітчизняної культурної спадщини як усередині країни, так і за її межами з метою подолання усталених стереотипних уявлень про Україну як «частину Росії».* Бібліотеки мають реалізувати це через виставкову, популяризаційну, культурно-просвітницьку роботу. І ця робота вже здійснюється, зокрема, й у тісній співпраці з міжнародними партнерами.

4. *Розширення мережі безкоштовних електронних бібліотек з військово-патріотичною та національно-патріотичною тематикою.* Така форма, на наш погляд, виглядає дуже перспективно, особливо з погляду на можливості досить оперативної її реалізації.

Крім консцієнтальної війни, відповідний потенціал закладено також у мережевій та меметичній війнах. Тут окреслимо лише загальний зміст цих понять.

Меметична війна – це поширення особливих послань (мемів), що використовуються як елемент інформаційного протиборства між державами або медійний інструмент впливу недержавних акторів. Безперечно, бібліотеки можуть і мають залучитися до збереження, систематизації і трансляції відповідних зразків вітчизняної меметичної культури, насамперед, як великих тематичних колекцій, через різні види й форми своєї комунікації з численними групами своєї цільової аудиторії. На сьогодні ця робота вітчизняними бібліотеками здійснюється недостатньо [1, с. 166-169].

Мережева війна – форма інформаційно-комунікаційного протистояння мережових структур у форматі офлайн (організації або тимчасові/ситуативні об'єднання індивідуумів на основі спільної діяльності чи інтересів) та онлайн – через інтернет-ресурси формату Web 2.0 (віртуальні соціальні мережі), а також новіші моделі вебсередовища, зокрема, Web 3.0 (інтернет-ресурси як семантична павутина), де дані пов'язані між собою децентралізованим чином, та Web 4.0 (відкриті інтелектуальні мережі, що працюють на основі штучного інтелекту, так звані нейронні мережі, що вже міцно увійшли в життя соціуму).

Цей різновид інформаційної війни також стосується бібліотек і тут є широкий потенціал для відповідної реалізації, насамперед, у контексті погляду на єдиний інформаційно-бібліотечний простір як на потужну мережеву структуру, спроможну належно осягати розмаїтий функціонал діяльності, спрямований безпосередньо на ефективне інформаційне протиборство. Тут уже накопичений добрий досвід, однак і його слід далі поглиблювати [1, с. 174-192].

Список використаних джерел

Гула Р.В., Дзьобань О.П, Передерій І.Г., & Чобіт І.Р. (2023). Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів та музеїв (за досвідом російсько-української війни). Монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 260 с.

Костюк К., & Будавіцька В. (2022). Переїхали вдруге через війну: у Черкасах презентували мандрівну бібліотеку. URL: <https://suspilne.media/260451-pereihali-vdruge-cerez-vijnu-u-cerkasah-prezentuvali-mandrivnu-biblioteku/>.

Бібліотекар(ка) шарить – Списуємо книжки? URL: [https://www.youtube.com/watch?v=2LueT8lgTJ8&t=3s&ab_channel=GoodLibrary](https://www.youtube.com/watch?v=2LueT8lgTJ8&t=3s&ab_channel=GoodLibrary;);

Одного разу в бібліотеці. Подкаст. URL: <https://podcasters.spotify.com/pod/show/onceuponatimeatlibrary/episodes/3-e1pbap1>.

Петренко Наталя
Вірютіна Катерина

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

Petrenko Natalia
Viriutina Kateryna

Kharkiv Korolenko State Scientific Library

**Стратегія розвитку ХДНБ ім. В. Г. Короленка:
деструктивні фактори впливу,
адаптація до війни та шляхи повоєнного відновлення**

**Development Strategy of the KKSSL: Destructive Factors of Influence,
Adaptation to War and Ways of Post-War Reconstruction**

Анотація. У доповіді проаналізовано стратегію розвитку Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка на 2022–2026 роки в контексті деструктивних впливів, спричинених збройною агресією російської федерації проти України. Детально розкрито кроки адаптації до воєнних реалій: розвиток дистанційних послуг, залучення міжнародної підтримки. Визначено перспективні шляхи розвитку та повоєнного відновлення бібліотечної діяльності.

Ключові слова: бібліотека в умовах війни, воєнний стан, стратегія розвитку, державна бібліотека, міжнародна підтримка, цифровий хаб, дистанційні послуги, повоєнне відновлення, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

Abstract. The report analyses the development strategy of the KKSSL for 2022–2026 in the context of the destructive effects caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The steps of adaptation to military realities are described in detail: development of remote services, and attraction of international support. Perspective ways of development and post-war reconstruction of library activities are identified.

Keywords: library in war times, martial law, development strategy, state library, international support, digital hub, remote services, post-war reconstruction, Kharkiv Korolenko State Scientific Library.

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (ХДНБ) – одна з найстаріших та найбільших бібліотек України, яка протягом своєї багаторічної історії пережила чимало потрясінь. Нині, в умовах тривалої невиправданої військової агресії рф проти України, книгозбірня стикається з викликами, що потребують комплексного аналізу й відповідних стратегічних та оперативних рішень. Війна суттєво вплинула на всі аспекти життя бібліотеки, зумовивши деструктивні фактори впливу: руйнування інфраструктури, зменшення фінансування, відтік кадрів. Одним з ключових інструментів, що допомагає книгозбірні адаптуватися до нових реалій, є «Стратегія розвитку Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка на 2022–2026 рр.» (далі Стратегія).

Відповідно до Стратегії, ХДНБ розглядається як науково-інформаційна, комунікативна, професійна платформа; міжрегіональний центр обробки даних; відкрита модерна територія; вільна від інформаційного шуму та стресу зона «детоксу»; інклюзивний та безпечний простір. У ній окреслено основні напрями для генерування науково-інформаційних активів, розвитку цифрових тематичних колекцій історико-культурного і наукового значення та їхньої інтеграції у світовий простір; розширення мережі локацій з відкритим доступом до фондів; забезпечення розвинутого абонентського обслуговування; розширення асортименту й обсягу дистанційних послуг; розвиток системи дистанційного навчання і створення нових курсів з актуальної бібліотечної тематики; формування адаптивних ресурсів у фонді книгозбірні та впровадження інклюзивних сервісів для користувачів з особливими потребами й ін. Задля впровадження стратегічних ініціатив у 2022 р. передбачалася оптимізація організаційної структури ХДНБ, виокремлення відділів: грантової та проектної діяльності; корпоративних комунікацій та зв'язків з громадськістю; абонементів; центра неформальної освіти бібліотекарів; секторів з популяризації книги та читання; а також сектора зі створення страхових електронних копій.

З метою розроблення Дорожньої карти з реалізації Стратегії, протягом січня–лютого 2022 р. було проведено низку заходів: створено робочу групу; організовано розширені засідання науково-методичних рад структурних підрозділів бібліотеки, під час яких обговорювалися актуальні завдання відділів, проблеми та шляхи їхнього вирішення. Таким чином, при підготовці Дорожньої карти робочою групою було проаналізовано основні виклики, пов'язані з пандемійно-карантинними умовами та визначено першочергові завдання: цифрова модернізація всієї діяльності, трансформація обслуговування та просторів, залучення коштів і допомоги для реалізації цих завдань.

Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну внесло корективи у виконання Стратегії. Головним викликом воєнного часу стало забезпечення роботи ХДНБ в умовах пошкодженого майнового комплексу та постійної ракетної небезпеки. Внаслідок потужних вибухових хвиль пошкоджено покрівлю даху, світловий ліхтар та фасади головного корпусу (пам'ятка містобудування та архітектури місцевого значення, охор. № 7154-Ха), потрощено понад 400 вікон, повністю зруйновано систему опалення. Під загрозою опинився бібліотечний фонд книгозбірні. Негативний вплив на виконання багатьох виробничих процесів спричинив відтік кадрів, адже багато працівників змушені були покинути рідне місто та шукати безпечного притулку в інших містах України та за кордоном. Тож, вже визначені в Стратегії пріоритети стали ключовими аспектами подолання викликів війни. З 24 лютого 2022 р. бібліотека вимушено припинила надання послуг для фізичного відвідування користувачів, бібліотечне обслуговування, доступ до інформаційних ресурсів здійснювався переважно в дистанційному режимі, соціокультурні та освітні заходи проводилися з дотриманням безпекових норм в онлайн-форматі [1].

Максимум зусиль було докладено для убезпечення бібліотечних фондів та будівель книгозбірні від подальшого руйнування. Для проведення заходів було посилено міжнародну співпрацю та залучення грантових коштів, здійснювався

пошук волонтерів та благодійних фондів. Налагоджено партнерські стосунки та отримано благодійну допомогу від українських і міжнародних громадських, благодійних організацій та фондів (ГО Museum for Change, ALIPH Foundation, Спілка побратимства Харків–Нюрнберг та благодійний фонд громади Харкова «Толока», House of Europe, Goethe-Institut, Saving Ukrainian Cultural Heritage Online, Consortium of European Research Libraries та ін.), наукових установ та закладів культури Австрії, Німеччини, Польщі, Франції. Загалом за 2022–2023 рр. отримано грантової підтримки на суму понад 2,0 млн грн. Завдяки World Monuments Fund за спільного фінансування Cultural Emergency Response згідно з Memorandum of understanding влітку 2023 р. було здійснено протиаварійні невідкладні роботи з улаштування тимчасового накриття над покрівлею даху головного корпусу та світлового ліхтаря, що убезпечило будівлю від протікань та дозволило створити сприятливі умови для зберігання документів Державного бібліотечного фонду України [2]. Коштом Благодійного фонду Дениса Парамонова у лютому 2024 р. здійснено протиаварійні невідкладні роботи в одному з приміщень. У рамках віконної програми, створеної американською організацією Global Empowerment Mission у партнерстві з Howard G Buffett Foundation, наразі проводиться заміна пошкоджених вибуховими хвилями вікон у читацькому корпусі та новому книгосховищі, що також сприятиме відновленню повноцінного функціонування закладу.

Серед заходів зі збереження бібліотечних фондів активізовано роботу з генерування цифрових активів. Так, у грудні 2022 р. було поновлено діяльність зі створення страхових електронних копій документів, що мають наукову та історичну цінність. Для виконання цього надважливого завдання в безпечній локації було облаштовано скан-центр. Роботі центру сприяла міжнародна підтримка. У рамках ініціативи SUCHO – Saving Ukrainian Cultural Heritage Online («Збережемо українську культурну спадщину онлайн») було отримано сканери, осушувачі повітря. Резервне зберігання оцифрованих документів забезпечується у хмарних сховищах міжнародних партнерів через платформу Next Cloud. Загалом за 2022–2023 рр. було відскановано 97 примірників, 19540 сторінок, у т.ч. для Всеукраїнського корпоративного проекту «Електронна бібліотека “Культура України”», фонду електронних документів, серед яких книжки, що зазнали замокань внаслідок пошкодження бібліотечного комплексу. Напрацьовані цифрові активи бібліотеки в майбутньому будуть вбудовані у європейське цифрове середовище.

На подолання викликів воєнного часу та на потребу громади Харкова з 1 липня 2023 р. впроваджено послугу безоплатного міського абонементу. Підготовчий етап тривав у непрогнозованих умовах пошкодженого комплексу, під час якого було відібрано понад 1000 прим. сучасної української літератури; організовано відкритий доступ та облаштовано локацію для оперативного обслуговування. Це дозволило оптимізувати процеси надання користувачам бібліотечних послуг, стати ключовим місцем для харків'ян та поштовхом до наближення повноцінного відновлення функціонування книгозбірні. Незважаючи на загрози прифронтового міста, ця локація стала у т.ч. комунікаційним

майданчиком, виставковим та безбар'єрним простором для надання психологічної підтримки користувачам [3].

В умовах невизначеності воєнного часу ХДНБ продовжує свою роботу. З пріоритетом для безпеки відвідувачів та співробітників, бібліотека фокусується на виконанні своїх статутних функцій переважно у дистанційному форматі з поступовим відновленням очного обслуговування. Актуальними є заходи з утвердження національної та громадянської ідентичності; заходи з медіаграмотності та інформаційної гігієни, що дозволяє книгозбірні залишатися провідним науково-просвітницьким, інформаційним, соціокультурним центром Харкова та цифровим хабом.

У перспективі повоєнної відбудови колектив ХДНБ має зосередити свою увагу на відновленні та модернізації інфраструктури, що постраждала внаслідок воєнних дій. Це включає ремонт пошкоджених будівель, створення безпечного простору, оновлення технічного обладнання та інформаційних систем, а також забезпечення їхньої відповідності сучасним стандартам. Другий важливий крок – забезпечення стійкого фінансування бібліотеки через залучення грантів, підтримку від держави, а також співпрацю з приватним сектором. Третім перспективним аспектом є вдосконалення та розширення послуг для користувачів – забезпечення відкритого доступу до ресурсів, розвиток дистанційного обслуговування, створення нових програм і курсів для освіти та саморозвитку, а також підтримка в інклюзивному середовищі для всіх категорій користувачів. Для забезпечення успішного відновлення та подальшого розвитку бібліотечної діяльності важливо підтримувати напрацьовані стратегічні партнерства з іншими бібліотеками, освітніми і культурними установами України та світу, а також активно включати громадськість у процеси планування й виконання програм і проєктів. Це допоможе забезпечити широкий вплив і підтримку усіх зацікавлених сторін у досягненні спільних цілей розвитку бібліотеки.

Важливо зазначити, що ХДНБ прагне стати центром стійкості та єднання для громади, надаючи доступ до інформаційних, освітніх та культурних ресурсів, а також сприяючи відновленню ментального здоров'я та особистісному розвитку користувачів і бібліотекарів. Бібліотека гнучко реагує на мінливі умови та постійно адаптує свою діяльність до потреб користувачів, відкрита до співпраці з партнерами та готова до нових викликів.

Список використаних джерел

Петренко Н. В. Реалії воєнного часу державної бібліотеки. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : V Наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 24-25 жовт. 2023 р. Харків, 2023. 8 с. URI: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/32619/3/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A5%D0%94%D0%9D%D0%91%D0%9A.pdf. (дата звернення: 10.03.2024).

Зимувати без опалення – як захищатимуть фонди бібліотеки Короленка. *ATH Харків* : сайт. Харків, 2023. 22 верес. URL: <https://atn.ua/kharkiv/zymuvaty-bez->

[opalennia-iak-zakhyshchatymut-fondy-biblioteky-korolenka-413524/](https://gromada.group/news/video/u-harkivskij-biblioteci-korolenka-novosillya-miskij-abonement-pereselili-z-gardernoyi-v-onovlenu-zaluvideo). (дата звернення: 10.03.2024).

Галина Половик. У Харківській бібліотеці Короленка – новосілля. Міський абонемент переселили з гардеробної в оновлену залу. *Агенція новин та аналітики Громада. Груп.* Харків, 2024. 13 берез. URL: <https://gromada.group/news/video/u-harkivskij-biblioteci-korolenka-novosillya-miskij-abonement-pereselili-z-gardernoyi-v-onovlenu-zaluvideo>. (дата звернення: 20.03.2024).

Відомості про авторів

Laura Juchnevič

PhD, Chairman of Lithuanian Librarians' Association, Director of Klaipėda County Ieva Simonaitytė Public Library, Lithuania

Анісімова Ольга

Доктор екон. наук, завідувач кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Вірютіна Катерина

Заступник директора Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Гранчак Тетяна

Доктор наук із соц. комунікацій, канд. іст. наук, професор, член Президії Української бібліотечної асоціації, Інститут глобальних відносин Мойніхана при Сіракузькому університеті, Сіракузи, штат Нью-Йорк, США

Григоревська Олена

Доктор наук із соц. комунікацій, професор, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Гула Руслан

Доктор іст. наук, професор, Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба

Колесникова Тетяна

Канд. наук із соц. комунікацій, директор наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій

Колоскова Галина

Доктор філософії, Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Лобойко Олена

Бібліотекар I кат., Харківська державна академія культури

Мамон Вячеслав

Бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Передерій Ірина

Доктор іст. наук, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка"

Петренко Наталя

Директор Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Яворська Тетяна

Канд. пед. наук, доцент кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Наукове видання

«Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення»
МАТЕРІАЛИ III Міжнародної науково-практичної конференції
9-13 квітня 2024 року

Електронне видання

Відповідальна за випуск :
Світлана Барабаш

Видавець:
ВГО Українська бібліотечна асоціація
04053, м.Київ, вул. Олександра Кониського, 83-85
info@ula.org.ua
www.ula.org.ua